

AKADEMIE ALTERNATIVA

Umělecké terapie

Modul B: Arteterapie

Absolventská práce

VYUŽITÍ ARTETERAPIE V PRÁCI S DÍTĚTEM V PĚSTOUNSKÉ PÉČI

Ing. Jana Konířová

2014

Poděkování:

Ráda na tomto místě děkuji svému vedoucímu absolventské práce Mgr. Tomášovi Beníčkoví za odborné vedení, připomínky a rady. Děkuji též všem lektorům Akademie Alternativa, se kterými jsem měla možnost se potkat během studia, za jejich cenné zkušenosti, inspiraci a rady. Také děkuji rodině klientky za vstřícnost a podporu.

Prohlašuji, že jsem absolventskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury. Souhlasím, aby práce byla zpřístupněna ke studijním a propagačním účelům.

V Hutisku-Solanci, dne

Podpis:

Abstrakt

Tématem této absolventské práce je využití arteterapie v pěstounské péči u dítěte, jehož intelektové schopnosti se pohybují v pásmu lehké mentální retardace. V teoretické části jsou popsány základní poznatky z oblasti arteterapie, pěstounské péče, rodiny a z oblasti lehké mentální retardace. Praktická část se zabývá jednotlivými arteterapeutickými setkáními a jejich působením na chování klientky. Cílem práce je zpřístupnit představu o chování a potřebách dítěte v pásmu lehké mentální retardace a význam arteterapeutické práce na zlepšení samostatnosti a sebevnímání těchto dětí.

Klíčová slova

Arteterapie, náhradní rodinná péče, pěstounská péče, rodina, lehká mentální retardace, kresba

Übersicht

Thema dieser Abschlussarbeit basiert auf der Ausnützung der Artetherapie in der Pflegesorge eines Pflegekindes, bei dem sich die intellektuelle Fähigkeiten in der Zone einer leichten mentalen Retardation bewegen. Die Grunderkenntnisse über die Artetherapie, Pflegesorge, Pflegefamilie und über das Gebiet der leichten mentalen Retardation, sind in dem theoretischen Teil beschrieben. Der praktische Teil widmet sich den einzelnen arteterapeutischen Begegnungen und deren Einfluss auf das Benehmen der Klientin. Ziel dieser Studie liegt in dem, die Vorstellung über das Benehmen und über die Gebräuche der Kinder in der Zone der leichten mentalen Retardation und den Sinn der Artetherapeutischen Arbeit an Verbesserung der Selbständigkeit und Selbstwahrnehmung dieser Kinder, zugänglich zu machen.

Schlüsselwörter

Artetherapie, Ersatzfamilienobhut, Pflegesorge, Familie, leichte mentale Retardation, Zeichnung

Obsah

Abstrakt.....	4
Obsah	5
ÚVOD	7
1. Teoretická část	9
1. 1 Náhradní péče	9
1. 1. 1 Náhradní péče v historickém pojetí	11
1. 1. 2 Systém náhradní rodinné výchovy v ČR.....	14
1. 2. 1 Rodina	19
1. 2. 2 Dvacatero vzkazů rodičům od jejich dětí.....	22
1. 3 Osobnost dítěte s lehkou mentální retardací	23
1. 4 Arteterapie.....	25
1. 4. 1 Cíle arteterapie	27
1. 4. 2 Vývojová stadia kresby	28
1. 4. 3 Metody arteterapie.....	29
1. 4. 4 Techniky vhodné pro klienty s lehkou mentální retardací	29
2. Praktická část	30
2. 1 Dokumentace	30
2. 2 Arteterapeutická cvičení	31
2. 2. 1 Dny v týdnu	31
2. 2. 2 Měsíce v roce.....	31
2. 2. 3 Čtvero ročních období.....	32
2. 3 První setkání s Helenkou.....	33
2. 4 Kresby dívky	34
2. 5 Hypotézy, očekávání a jejich rozbor	48
Závěr	49
Resumé.....	50

Seznam obrázků	51
Seznam literatury	52
Internetové zdroje	53

ÚVOD

Jsem pěstounkou již čtrnáct let. Před těmito roky jsme s manželem přibrali ke svým třem dětem sourozeneckou skupinu čtyř dětí do pěstounské péče. Rozhodnutí o rozšíření rodiny bylo společné, nás i našich dětí. Bez souhlasu všech členů by velká rodina nefungovala. Za ten čas proběhlo mnoho, mnoho událostí, společného prožívání, radostného i méně radostného.

Protože děti pomalu odrůstají, a i když nyní plně zažívám rčení: velké děti = velké starosti, rozhodla jsem se rozšířit si vědomosti, umění a vhled do života studiem na Akademii Alternativa.

Tři roky uběhly jako voda a já jsem se rozhodla závěrečnou práci věnovat arteterapii s dívkou v pěstounské péči. Jde o individuální setkávání s třináctiletou dívkou.

Rodina je ve společnosti považována za základní společenskou jednotku. Ve správně fungující rodině má dítě zajištěnou všestrannou péči a jsou uspokojovány jeho veškeré životní potřeby tak, aby se mohlo zdravě a zdárně vyvíjet. V rodině je vedeno k tomu, aby si osvojilo správné návyky, učilo se kázni a postupnému začleňování do společnosti. Vyskytují se však rodiny, které svou funkci neplní nebo ji plní nedostatečně. A společnost se také musí postarat o děti, které ztratily oba rodiče. Pro tyto děti se pak hledá jiná forma péče, kdy za nejvhodnější formu řešení jejich osudu je využití náhradní rodinné péče. Náhradní rodinnou péčí se rozumí péče o děti opuštěné a osamělé.

Podstatou náhradní rodinné péče je poskytnutí dítěti zabezpečení **trvalého** vychovatele, možnosti vytvoření životně důležité citové vazby a soustavnou výchovnou péči. Je nutné dát dítěti **stálé** prostředí, které mu dává náhradu domova, a je schopno mu zajistit pocit bezpečí, jistoty, sounáležitosti a lásky, a které se podílí na vytváření jeho identity.

Přijaté dítě touží a potřebuje rodiče. A to jedny. Nikoliv rodiče střídat (jak k tomu dochází např. u anglického modelu). Potřebuje rodinu, kde se bude cítit bezpečně.

Setkávání s biologickými rodiči většinou není vhodné v prvních několika letech pěstounské péče (dokud dítě nezíská potřebnou jistotu a sebevědomí) a v případě, že si to dítě nepřeje.

Současný trend bohužel jde proti zájmům dítěte a pěstounů, a naopak nahrává těm biologickým rodičům, kteří špatnou situaci dítěte způsobili a nesou za ni zodpovědnost.

Několik prvních let je pro pěstouny velmi náročných. Pracují na doraz. Setkávání s biologickou rodinou v podstatě boří jejich práci. Dítě pracně dostali o kousek dál (zlepšilo se jeho soustředění, komunikace s ostatními, jistota, atd.) a najednou je vše jako před několika měsíci.

Dochází totiž ke střetu dvou zcela odlišných světů. V těchto světech panují naprosto jiné hodnoty a pravidla.

Například:

lež je špatná	-	lež je normální
práce je důležitá	-	práce je zlo, kterému je dobré se vyhnout
všichni v rodině si vážíme jeden druhého	-	druhým úctu neprojevujeme
vzájemně si neubližujeme	-	násilí je zcela běžné
co slíbíme, to dodržíme	-	naslibujeme cokoliv, nesplníme nic

A mohla bych vyjmenovat další a další příklady. To vše odporuje potřebě srozumitelného světa s jasnými pravidly. Není divu, že dítě po těchto setkáních bývá rozhozené, ztrácí již získanou jistotu a sebedůvěru, protože ji ještě nemá dostatečně hluboko zakořeněnou. V chování se vrací zpátky.

1. Teoretická část

1.1 Náhradní péče

Péče o dítě má k dispozici poměrně bohatý výběr jednotlivých forem náhradní rodinné i nerodinné péče. Zatímco ještě před čtyřiceti lety se osud opuštěného dítěte mohl řešit v podstatě dvojnásobem, tj. že bylo buď adoptováno, nebo šlo do dětského domova, máme dnes několik různých možností. Každá z forem náhradní péče má něco specifického, žádná není zavrženíhodná a žádná není samospasitelná. Jedna je vhodnější pro jedny děti, druhá pro jiné. Každá se tzv. normální rodině jinak blíží a jinak od ní vzdaluje a každá nás také osobitým způsobem poučuje o tom, co to je výchova rodinná a co nerodinná. Teprve srovnáním specifických rysů těchto jednotlivých forem náhradní péče o děti můžeme dospět o něco dále v poznání psychologických základů rodinné výchovy celkově. (Matějček, 1986)

Rodinu z psychologického hlediska charakterizuje něco hlubšího a podstatnějšího, co navenek sice není tak zjevné a uchopitelné, ale co je nepochybně neméně reálné a významné. Na podkladě poznatků získaných v náhradní péči můžeme odvodit některé principy rodinné výchovy.

První princip můžeme označit jako „**vzájemné uspokojování psychických potřeb**“. Rodinu charakterizuje situace, kdy vychovatelé uspokojují psychické potřeby dítěte a kdy soužitím s dítětem jsou současně uspokojovány psychické potřeby jejich.

Druhým rysem rodinné výchovy je **trvalost a hloubka citových vztahů**. „V dětském domově bývá zpravidla jen velmi málo podmínek pro navázání hlubších vztahů mezi vychovatelem a dítětem, přičemž jejich trvalost je omezena pobytem dítěte v ústavu. Těchto podmínek však rychle přibývá, postupujeme-li vzhůru k pěstounské péči a k adopci. Trvalost vztahů vystupuje jako mocný činitel všude tam, kde dítě je svěřeno do výhradní výchovné péče určité osobě či určitým osobám, které pak mají možnost formovat nejen jeho přítomnost, ale i budoucnost. A právě „společná budoucnost“ se jeví jako jedna z klíčových charakteristik rodinné výchovy.“ (Matějček, s. 24, 25, 1986)

Dalším rysem rodinného soužití můžeme označit jako „**prolínání soukromí**“. V dětském domově už sama organizace provozu vzdaluje soukromí vychovatele od světa vychovávaného dítěte. Bydlí jinde, má vyměřený pracovní čas, do práce s dětmi nemá přenášet své osobní problémy, záliby. Jeho úkolem je „vychovávat“, nikoli „sdílet“. V rodině však nelze život jedněch a druhých zcela oddělit, má společný čas i prostor. Společně se plánuje, vedou se hovory kolem rodinného stolu, něco se společně podniká. Socializační význam pro dítě mají i řešení nejrůznějších domácích konfliktů, nedorozumění a bouří, v nichž jednotliví účastníci odhalují svoje slabiny i své přednosti.

Dítě má také v rodině jedinečnou příležitost poznávat **bohaté předivo sociálních vztahů** a vlastní vztahy k okolí na těchto příkladech modelovat. Zatímco v dětském domově, ale i ve škole a dalších institucionálních zařízeních poznává dítě vychovatele především ve vztahu k sobě a nanejvýš ještě ve vztahu k druhým dětem, poznává v rodině funkci matky, otce, sourozenců, babičky, dědečka a dalších příbuzných. Poznává mužské a ženské role, poznává vztah matky k její matce a k manželově matce, poznává spoustu vztahů k lidem mimo rodinu, k listonošce, k prodavačkám v obchodech, k lékaři v ordinaci. Poznává vztahy „svých lidí“ k věcem, ke zvířatům, k práci, k myšlenkám, k ideálům. (Matějček, 1986)

A konečně je tu ještě jeden zvláštní rys, a to je **důraz na soužití**, namísto výchovných technik a praktik. Výchovnou technikou je myšleno především odborné zacházení s odměnami a tresty, jež vede k účelnému vytváření či přetváření návyků. V rodině však nad tuto technickou dovednost, kterou je možno zařadit pod pojem vychovatelské kvalifikace, je povýšena rovina osobního vztahu. „Odměny se většinou v rodině dávají - bez zásluhy, pro radost z radosti druhého. Trest je překonáván odpuštěním a usmířením, bez odčinění. Jen proto, aby se mohl obnovit vztah, který byl přestupkem dítěte porušen. Z tohoto hlediska možno tedy rodinu charakterizovat jako **společenství radosti**. Rodiny, kde tato složka chybí a kde výchova je založena pouze na technologii odměn a trestů, se podobají tedy spíše „nerodinným“ ústavním zařízením.“ (Matějček, s. 26, 1986)

„Individuální rozdíly mezi jednotlivými adoptivními rodinami, pěstounskými rodinami, výchovnými skupinami či celými ústavami mohou být ovšem veliké, takže mohou přesahovat rozdíly dané typem náhradní péče. Obecně ovšem zůstává zachováno schéma, v němž psychologických principů rodinné výchovy ubývá sestupnou řadou od adopce k dětským domovům, přičemž tyto charakteristiky jsou přítomny velkou většinou docela zřetelně ve formách pěstounské péče, ale nemohou se dobře uplatnit v jednotlivých typech péče ústavní.“ (Matějček, s. 27, 1986)

1. 1. 1 Náhradní péče v historickém pojetí

Cílem přijetí cizího dítěte je schopnost chránit je a pečovat o něj. Z historie je možné se poučit, že tomu tak nebylo vždy. Děti bývaly odkládány nebo usmrcovány, rodina se zbavovala přespočetných dětí v dobách válek, přírodních katastrof a hladu, protože pro ni byly přítěží.

Osvojení nabylo formu zákona nejdříve ve starém Římě, ve kterém bylo uvedeno, že vztah mezi osvojencem a jeho osvojitelem je podobný vztahu mezi vlastním dítětem a jeho rodiči. Podle římského zákona byly právní podmínky osvojení formulovány s odstupem několika staletí téměř ve všech pozdějších právních řádech evropských zemí.

Historicky první naleziště byl založen roku 787 v Miláně z podnětu tamního arcibiskupa a v jím zakoupeném domě. Myšlenka koncilu v Rouenu (9. století) může být považována za předchůdce současných vytápěných boxů, do nichž lze odložit nechtěného novorozence. Církevní hodnostáři vybídlí kněze, aby v kázáních hovořili o osudu „nechtěňátek“. Měli vybízet matky takových novorozenců, aby je přinesly do kostela. Tam byly zřízeny pro tento účel zvláštní mramorové mísy. Odložených dětí se ujímaly zbožné osoby. (Gabriel, Novák, 2008)

První institucí pečující o osiřelé a opuštěné děti u nás byl „Vlašský špitál“ založený na počátku 16. století Italy, kteří pobývali v Praze. Byl zcela závislý na dobročinnosti a potýkal se se značnými finančními problémy. (Gabriel, Novák, 2008)

Dekretem z 15. ledna 1762 zřídila Marie Terezie státní instituci. Ona a zejména Josef II. v prvních letech vlády byl zastáncem kolektivní výchovy sirotek v ústavech.

Vládní dekret z 18. 9. 1788 umožňoval to, co bychom dnes nazvali pěstounskou péčí. Bylo upuštěno od výhradního společného opatření sirotek a nalezců. K této změně přispěla vysoká úmrtnost dětí, hlavně malých, v sirotčinci.

Zpráva Českého zemského gubernia z 30. 7. 1789 informuje o otevření nové zemské porodnice a nalezince u sv. Apolináře v Praze. Příkazuje se, aby novorozené dítě bylo ponecháno matce nebo kojné tak dlouho, dokud se nenajde příležitost k jeho umístění ve „venkovské péči“. „Apolinář“ byl sloučen s „nalezincem vlašským“. Pěstouni dostali knížku, kde byly poměrně přesně formulovány zásady pro pěstouny. Začínají takto: „Nalezenci vydávají se pěstounkám vdaným nebo ovdovělým do péče za plat každého všedního dne v zemském nalezinci. Pěstounky, dostavtež se osobně od 8 do 9 hodiny ranní do správní kanceláře nalezince opatřeny čistou a dostatečně velkou dětskou peřinkou a vlněným šátkem.“

Dále bylo vyžadováno vysvědčení způsobilosti, ověřené obecním a farním úřadem a potvrzení obvodním nebo obecním lékařem. Úkolem lékaře bylo ověřit jak fyzickou způsobilost rodiny, způsobilost pěstounky ke kojení, jakož i způsobilost obydlí. Obecní a farní úřad potvrzuje zachovalost a způsobilost mravní. Dále to, že rodina má ještě jiné příjmy než částku za péči o nalezenec. Předpisy se podstatnou měrou neliší od stávajících.

Archaické předpisy výslovně uvádějí: „Převzaté dítě povinni jsou pěstounové ošetřovati s takovou oddaností, svědomitostí a péčí jako by jich vlastním dítětem bylo.“

Ovšem po šestém roce života dítěte si je pěstouni mohou bezplatně ponechat anebo osm dní před dovršením šesti let vrátit do nalezince. (Gabriel, Novák, 2008)

Na Slovensku vyšel až roku 1901 zákon o ústavní péči pro mládež. Státní správa zřídila v Uherském království státní dětské domovy (v Košicích a v Rimavské Sobotě). Dětský domov byl povinen vyvíjet iniciativu k tomu, aby děti co nejdříve odešly do osvojení nebo k pěstounům, kteří na ně pobírali výživné, jež bylo výrazně nižší než výdaje na dítě v pobývací v dětském domově.

Dle občanského zákoníku rakouského z roku 1811 mohl být osvojitelem pouze muž, starší padesáti let. Novela z roku 1914 umožnila osvojení i ženou a snížila věk na 40 let. Pokud osvojoval jen jeden z dvojice, musel mít souhlas druhého. Jak v rámci souhlasu s osvojením, tak i v přijetí osvojence do rodiny měl právo veta vždy muž. I po sjednocení právních předpisů Zákonem č. 56/1928 Sb. z roku 1928 přetrvával přístup vybírající nejvhodnější dítě pro danou rodinu s maximálním důrazem na názor muže.

První republika přála rozvoji osvojení i péče pěstounské. Pěstounská péče byla několika typů: - pěstounská péče nalezenecká (ústav svěřil dítě pěstounům nejprve do 10 let, později do 16 let a dítě se pak do něj vracelo)

- státní pěstounská péče řízená a kontrolovaná úřadem Okresní péče o mládež

- pěstounská péče v „dětských koloniích“ (šlo o řadu rodin v jednom místě nebo alespoň v jednom správním okrese, kterým svěřila děti Okresní péče o mládež

- pěstounská péče vzniklá na základě soukromé dohody mezi rodiči a obvykle příbuznými dítěte, nejčastěji šlo o prarodiče

Rok 1949 byl dalším paradoxním mezníkem, kdy vznikl na podkladě Ústavy 9. května zákon o právu rodinném č. 265/45. Na jedné straně přinášel demokratické změny – rovnoprávnost muže a ženy, rovnoprávnost manželského a nemanželského dítěte – na druhé straně byl pramálo demokratický „socialistickou výchovou“ uplatněnou v zákoně o rodině č. 52/55, který značně ovlivnil výběr osvojitelů. (Gabriel, Novák, 2008)

Pěstounská péče byla s výjimkou příbuzenské **zrušena již v roce 1950**. Byla možná jen na základě soukromé dohody mezi rodiči a pěstouny, bez účasti soudu. Ostatní formy byly rázně ukončeny. Oficiálně tak rozhodlo ministerstvo sociální péče.

Novela zákona č. 15/1958 přinesla změnu předpisů o osvojení mimo jiné i zavedením dodnes platných dvou druhů osvojení – za určitých okolností zrušitelného a nezrušitelného.

1. 4. 1964 vstoupil v platnost upravený zákon o rodině č. 94/1963, který přes úlitby oficiální ideologii preferuje výchovu rodinnou před výchovou kolektivní, nejdůležitější je že, postuluje **zásadu „zájem dítěte především“**. Nehledá se tedy již vhodné dítě pro rodinu, ale **nejvhodnější rodina pro dané dítě!**

14. června 1969 se v Praze konala ustavující členská schůze Sdružení přátel **SOS dětské vesničky**, jehož předsedou byl zvolen Jiří Dunovský. Vesničky přijímaly jednotlivé děti i sourozenecké skupiny, o něž nebyl zájem v rámci osvojení. Dětem daly trvalého vychovatele – matku, bezdětnou svobodnou ženu, pomáhaly jí tzv. tety, ženy, které měly zájem a připravovaly se na povolání matky ve vesničce. Roli symbolické mužské autority zastával vedoucí vesničky, muž, jehož úkolem bylo administrativní zajišťování jejího chodu. (Gabriel, Novák, 2008)

Sdružení bylo výhradně českou záležitostí, Slovensko účast odmítlo. V roce 1975 vesničky přešly do správy národních výborů, tím Sdružení ztratilo hlavní pole působnosti. Ve vesničkách začaly fungovat kromě samostatných matek i manželské páry. Sdružení dětských vesniček obnovilo svoji činnost až po revoluci v roce 1989.

SOS dětské vesničky „prorazily“ cestu pěstounské péči ve zvláštních zařízeních a pěstounské péči individuální. Děti, které neodpovídaly kritériím adopce, byly často shledány vhodnými pro pěstounskou péči.

V době normalizace zažily útlum SOS dětské vesničky a také tzv. Zařízení pro výkon pěstounské péče (což byly velké pěstounské rodiny, kde manželský pár pečoval až o osm dětí, zřizovatelem byla většinou obec). (Gabriel, Novák, 2008)

1. června 1974 vstoupil v platnost **pěstounskou péči znovu obnovující** Zákon č. 50/1973 Sb. o pěstounské péči. O osvojení i stanovení pěstounské péče rozhodoval i nadále soud. Vlastní výběr nejvhodnější rodiny pro dané dítě byl svěřen tzv. poradním sborům při odboru sociálních věcí krajských národních výborů. V nich zasedaly pracovnice péče o děti, ředitelé dětských domovů, psychologové odborně vyšetřující děti i žadatele.

Dalším mezníkem v náhradní rodinné péči se v České republice stalo 1. 6. 2000 **přijetí tzv. Haagské úmluvy**. Vytváří se jím podmínky pro osvojení dětí z ciziny do ČR a naopak. Obsahem je právo na přednostní umístění dítěte v jeho rodné zemi. U nás je ústředním orgánem zodpovědným za průběh osvojení do ciziny Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí v Brně. (Gabriel, Novák, 2008)

1. 1. 2 Systém náhradní rodinné výchovy v ČR

Opuštěné děti se ne svou vinou ocitnou bez vlastní rodiny a není naděje na změnu poměrů v biologické rodině. Je proto nutné, aby společnost našla nejvhodnější řešení jejich situací. (Koluchová, 1992)

Obec s rozšířenou působností vyplní přehledný list dítěte, který by měl obsahovat co nejvíc údajů o dítěti a jeho rodině. Přehledný list by měl obsahovat anamnézu rodiny a sociální anamnézu, tyto informace jsou velmi důležité pro vyhledávání vhodných žadatelů a zvolení přiměřené formy náhradní rodinné péče.

Požadavky na adaptabilitu rodiny a její odolnost jsou v pěstounských rodinách (zvláště početnějších) nepochybně vyšší než v běžných biologických rodinách. Pěstouni jako motto „zdravé rodiny“ uvádějí „Chce to hodně lásky a pracovitosti“. (Sobotková, 2003)

Cílem náhradní rodinné péče je zajistit dětem, které nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině, život v prostředí, které se co nejvíce normální zdravé rodině přibližuje. Takové prostředí může zajistit náhradní rodinná péče. (Matějček, 2002)

V České republice je možné rozeznat dvě základní formy náhradní rodinné péče, a to **osvojení a pěstounskou péči**. U osvojení vzniká mezi „náhradními rodiči“ a přijatým dítětem vztah jako mezi rodičem a vlastním dítětem, zaniká vazba s původní biologickou rodinou dítěte. Motivací osvojitelů je skutečnost, že nemohou mít vlastní děti. V případě pěstounské péče jde o motivaci pomoci dětem, které nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině. Jde o svazek „volnější“ než osvojení. Pěstouni jsou oprávněni dítě vychovávat, zastupovat pouze v běžných záležitostech.

Rodiče zůstávají ve většině případů zákonnými zástupci dětí, je potřeba jejich souhlasu u některých úkonů (např. vyřizování cestovního pasu, souhlas k operativnímu zákroku apod.). Není vyloučen ani styk dětí s biologickými rodiči (pokud není soudem zakázán nebo omezen), právě naopak v současné době je kladen důraz na vhodnost tento styk podporovat a rozvíjet.

FORMY NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE:

A) OSVOJENÍ - zrušitelné

- nezrušitelné

- mezinárodní

B) PĚSTOUNSKÁ PÉČE - individuální - příbuzní

- cizí osoby

- skupinová - zařízení pro výkon pěstounské péče

- SOS dětské vesničky

C) PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU

D) PORUČENSTVÍ

D) SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO PÉČE JINÉ FYZICKÉ OSOBY NEŽ RODIČE

A) Osvojení

Nejlepší formou náhradní rodinné péče je osvojení. Osvojení je možné rozdělit na **zrušitelné** (osvojení 1. stupně) a **nezrušitelné** (osvojení 2. stupně). Osvojit lze pouze nezletilé dítě. Osvojitel se stává zákonným zástupcem dítěte, přebírá rodičovskou zodpovědnost, což je souhrn práv a povinností, jež mají rodiče při péči o nezletilé dítě, zahrnuje péči o zdraví dítěte, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, zastupuje dítě a podílí se na správě jeho jmění. Dítě získává jméno a příjmení svých adoptivních rodičů. O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. Osvojitel musí zaručovat způsobem svého života, že osvojení dítěte bude k jeho prospěchu. Jako společné dítě mohou osvojit pouze manželé. Osvojit dítě může i manžel či manželka jeho rodiče, k tomu je potřeba souhlasu druhého rodiče, příp. jeho zbavení rodičovské zodpovědnosti.

B) Pěstounská péče

Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje hmotné zabezpečení dítěte a odměnu pěstouna. Rozhodujícím činitelem je zájem dítěte.

Pěstounskou péči je možné rozdělit na

- **individuální**, což je umístění dětí v rodině pěstounů,
- **skupinovou**, což je pěstounská péče v tzv. zvláštních zařízeních.

V rámci individuální pěstounské péče pěstoun musí poskytovat záruku řádné výchovy. Pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah dítěte s pěstouny a jejich příbuznými (tedy z právního hlediska). Obvykle se tyto vztahy rozvíjejí a udržují. Pěstoun dítě vychovává, zastupuje ho však jen v běžných věcech, k výkonu mimořádných záležitostí žádá o souhlas rodiče, kteří zůstávají zákonnými zástupci dítěte. Dítěti v pěstounské péči zůstává rodné příjmení, se souhlasem zákonného zástupce je možné příjmení změnit. (Matějček, 2002)

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu, který může péči i zrušit, a to vždy na návrh pěstouna nebo ze závažných důvodů (nedostatečná péče pěstouna, návrat do původní rodiny). Pěstouni jsou povinni podávat soudu pravidelné zprávy o výkonu pěstounské péče, lhůta podávání zpráv je uvedena v rozsudku o svěření do pěstounské péče. Nad výkonem pěstounské péče je „dohled státu“, sociální pracovníci pověřeni agendou náhradní rodinné péče navštěvují rodiny, hovoří s dětmi, sledují, jak děti prospívají doma i ve škole.

V pěstounské péči je možný i styk dítěte s biologickými rodiči, v současné době je tendence setkání podporovat.

Zprostředkovaná pěstounská péče je zajišťována na základě podání žádosti pěstouna a vyhledáním vhodného (cizího) dítěte. Zprostředkování provádí místně příslušný úřad s rozšířenou působností, Krajský úřad, Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Nezprostředkovaná pěstounská péče probíhá v běžném rodinném prostředí, kdy pěstouny se stávají příbuzní dítěte. Příbuzní si podávají návrh na pěstounskou péči přímo u soudu, který rozhoduje.

C) Pěstounská péče na přechodnou dobu

Jde o časově omezenou péči pěstounů, např. po dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat (hospitalizace v nemocničním zařízení, výkon trestu), či po dobu, po jejímž uplynutí lze dle zákona o rodině dát souhlas rodiče s osvojením dítěte vez vztahu k určitým osvojitelům. Pěstounská péče na přechodnou dobu je řešením situace dětí, které by jinak musely

pobývat v ústavním zařízení. Péče pěstounů skončí, jakmile pominou důvody, pro které bylo dítě do jejich péče svěřeno. Je finančně podporována státem stejným způsobem jako pěstounská péče. Do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, se zařazují osoby, které na základě odborného posouzení mají předpoklady pro výkon takovéto péče z hlediska krátkodobosti péče a péče o dítě krátce po jeho narození. Soud je povinen zkoumat jednou za 3 měsíce, zda trvají důvody pro svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu na podkladě zpráv od příslušného orgánu sociálně právní ochrany dětí. Pokud odpadnou důvody, pro které bylo dítě do této pěstounské péče svěřeno, je soud povinen rozhodnout o další výchově dítěte.

D) Poručenství

Poručenství může plnit funkci náhradní rodinné výchovy, hlavním účelem je ochrana nezletilého dítěte pro jeho specifické postavení, kdy nemá plnou způsobilost k právním úkonům s ohledem na svůj věk. Je možné uvést, že poručenství je „nadřazeno“ pěstounské péči, kdy pěstouni přebírají práva zákonných zástupců. Poručenství zaniká zletilostí dítěte.

E) Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Podmínkou pro svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče je pouze zájem dítěte.

Důvody pro takovéto řešení jsou různé, nejčastěji jde o nemoc rodičů, jejich výkon trestu odnětí svobody či pobyt v cizině. Při výběru vhodné osoby dá soud vždy přednost příbuznému dítěte (v praxi jde nejčastěji o prarodiče dítěte). Svěření dítěte má podobu pěstounské péče, není zde však finanční podpora státu formou dávek státní sociální podpory. Pečujícíím osobám náleží výživné od rodičů, jehož výši určí soud.

1. ledna 2013 vešla v platnost novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Dle novely dochází k vymezení pojmů:

Osoba pečující je fyzická osoba odpovědná za výchovu dítěte:

- která je pěstounem (ne na přechodnou dobu)
- která má dítě v tzv. předpěstounské péči
- která je poručníkem dítěte, jestliže o dítě osobně pečuje

- která má v osobní péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem.

Osoba v evidenci je fyzická osoba vedená v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Novelou jsou též upraveny práva osob pečujících a osob v evidenci (např. právo na preventivní a poradenskou činnost, pomoc při zajištění osobní péče o svěřené dítě) a povinnosti těchto osob (povinnost spolupracovat s orgánem sociálně-právní ochrany, umožnit provádění dohledu nad výkonem pěstounské péče, povinnost zvyšovat si odbornost, povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami jemu blízkými atd.). Je žádoucí, aby byla v dohodě o výkonu pěstounské péče nebo ve správním rozhodnutí individuálně specifikována práva a povinnosti osoby pečující a osoby v evidenci při výkonu pěstounské péče. Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat a vykonávat přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Avšak každé dítě je jiné, každá pěstounská rodina je jiná, a proto je žádoucí konkretizovat pomoc a podporu pěstounům, kterou jim bude poskytovat orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo pověřená osoba. Ačkoli je dítě umístěno v pěstounské péči, zůstává pod ochranou státu.

1. 2. 1 Rodina

Rodina je nejstarší lidskou institucí. Její vznik v pradávných dobách podmínila potřeba vzájemné ochrany, pomoci a opory jednoho v druhém. Lidské mládětko je v bezpečí rodiny připravováno pro život.

„Na otázku co je to „rodina“, nám jinak odpoví právník, jinak sociolog, jinak demograf nebo národohospodář. Ale co nám k tomu řekne dítě samo, či co by nám řeklo, kdyby to dovedlo vyjádřit naší dospělou řečí? Musíme se ho ptát trochu oklikou, tj. psychologickými zkouškami a testy a psychologickým rozbořením jeho vlastních spontánních nebo navozených projevů.“ (Matějček, s. 13, 1994)

Dítě potřebuje vyrůstat v prostředí stálém a citově příznivém, vřelém a přijímajícím, aby se vyvíjelo ve zdravou osobnost po stránce duševní a charakterové.

„Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky chovají - a je pro ně zcela nepodstatné, zdali tihle „jeho“ lidé na to mají či nemají potvrzení z porodnice.“ (Matějček, s. 16, 1994)

Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu. Podstatným principem rodinného soužití je vzájemné obdarovávání radostí. Tam, kde lidé žijí skutečně spolu a ne jen vedle sebe, dělají, nebo snaží dělat, radost jeden druhému – bez zásluhy!

Kdybychom rodinu nazvali systémem, můžeme zde rozlišovat dílčí subsystémy:

- manželský, nebo partnerský
- rodič – dítě
- sourozenecký

První – manželský (partnerský) subsystém hraje nejvýznamnější roli. Vztah mezi mužem a ženou ovlivňuje i vývoj dětí, stojí na něm fungování celé rodiny.

Jednotlivé subsystémy rodinného systému jsou ve vzájemné interakci. Okamžikem početí se rozšiřují hranice původního manželského systému. Díky vzájemným vztahům sourozenců se děti učí spolupráci, soutěžení, vyjednávání a vytváření kompromisů i vzájemné podpoře.

„Právě každodenní, opakující se interakční vzorce utvářejí celkovou, jedinečnou atmosféru rodiny.“ (Sobotková, s. 44, 2001)

Systém má svoji dynamiku, svůj životní vývoj v čase.

Rodinné fungování je schopnost rodiny fungovat ve čtyřech rozhodujících oblastech.

První oblast je na osobní rovině, patří sem spokojenost členů rodiny se svojí pozicí a rolí v rodině.

Druhá oblast jsou manželský (partnerský) vzájemný soulad, spokojenost v sexuální oblasti.

Třetí jsou rodičovská zodpovědnost za výchovu dětí a pocit obohacení z rodičovské role.

Čtvrtou oblastí je socioekonomické fungování, tj. ekonomická úroveň rodiny, sociální začlenění apod.

V rodině se v dítěti vytváří jeho identita – to je vnitřní odpověď na otázku „kdo jsem“, co já sám znamenám pro sebe samého i pro druhé lidi. K tomu, aby se v dítěti vytvářela zdravá identita potřebuje prostředí, kde se lidé mají rádi. Dítěti záleží na tom, zda ho rodič (vychovatel) vnitřně přijímá a zda se k němu mateřsky či otcovsky chová. (Matějček, 1994)

Rodina vlastní je společenství, kde v subsystému partnerském fungují biologičtí rodiče dítěte nebo dětí.

Rodinou nevlastní se v našem jazyce označuje rodina vzniklá po druhém či dalším sňatku alespoň jednoho z rodičů. Nový systém, kde zůstává jeden z biologických rodičů a přichází nový člen do rodinného systému, který je biologicky cizí a tudíž „nevlastní“. Zdeněk Matějček má pro tuto rodinu výraz „**doplněné rodiny**“.

Nevlastní rodiny jsou založeny na životní ztrátě. Už jen tento fakt přináší konflikty a těžkosti. Musíme si uvědomit, že nová rodina je vlastně náhradou za nefungující. Jde o to, jak nahradit rodinu vnitřně rozvrácenou, jak najít, vytvořit rodinu lepší.

Psychologické problémy, které se vyskytují v nevlastních rodinách se dají zařadit do tří okruhů:

- příchod nového vychovatele znamená vždy zásah do dřívějšího rodinného systému
- dítě má ještě jednoho rodiče někde jinde, takže svým způsobem patří do dvou rodin
- s příchodem „nevlastního“ rodiče do rodiny se dítěti mění i širší rodina, noví dědečkové a babičky, tety a strýcové, noví přátelé.

To všechno vytváří zvýšené nároky na odolnost nervového systému dítěte i všech, kdo jsou na jeho osudu citově zaujati. (Matějček, 1994)

Znaky úspěšně fungujících rodin můžeme vyjádřit takto:

- vyvážení blízkosti
- schopnost adaptace, zvládnání změn a ztrát
- schopnost spolupráce
- komunikační dovednosti (jasnost, přímost, soulad verbální i neverbální úrovně)
- vysoká úroveň **humoru a radosti** v rodině
- věrnost jako vědomá osobní volba
- verbální i nonverbální souhlas v postoji k druhým, k sociálnímu okolí (úsměvy, laskavé pohledy)

Rodinný životní cyklus obecně zahrnuje: separaci od rodičů a volbu partnera, sňatek, narození dětí, výchovu dětí, odchod dospělých dětí z domova, stárnutí, odchod do důchodu, smrt jednoho z partnerů, vdovství. (Sobotková, 2001)

Domov je pro nás místo, kde jsou „naši“, naši lidé, ti kdo k nám patří a k nimž patříme my. Místo, kde jsme přijímáni takoví, jací jsme. Kde se nemusíme přetvařovat a nic předstírat, naopak toto dělat nesmíme, tím bychom kazili domov sobě i druhým. Z tohoto vědomí, že **jsme přijímáni**, plyne pak **pocit jistoty a bezpečí**. Domov je přístav, kam se můžeme vracet z dobrodružných výprav do světa. Je to místo uklidnění a odpočinku, dobrý domov patří nejenom nám, ale i našim dětem. Dobrý domov má naději předávat se z generace na generaci. (Matějček, 1994)

Inspirovali se zde panem Zdeňkem Matějčkem, protože bych lépe nevyjádřila jeho poselství, se kterým bytostně souzním.

1. 2. 2 Dvacatero vzkazů rodičům od jejich dětí

1. **Nerozmazlujte mě.** Vím dobře, že bych neměl dostat všechno, oč si řeknu – já vás jen zkouším.
2. **Nebojte se být přísní a pevní.** Mám to raději – cítím se tak bezpečněji.
3. **Nedovolte, abych si vytvořil špatné návyky.** Musím spoléhat na vás, že je včas odhalíte.
4. **Nedělejte ze mě menšího, než jsem.** Nutí mě to, abych se choval nesmyslně jako „velký“.
5. **Nehubujte, nenadávejte a nedomlouvejte mi na veřejnosti.** Daleko víc na mě zapůsobí, když se mnou promluvíte v klidu a soukromí.
6. **Nevnucujte mi, že mé chyby jsou těžké hříchy.** Nabourá to můj smysl pro hodnoty.
7. **Nenechte se příliš vyvést z míry, když řeknu, že vás nemám rád/a.** Nejste to vy, koho nenávidím, ale vaše moc, která mě ohrožuje.
8. **Nechraňte mě před všemi následky mého jednání.** Potřebuji se někdy naučit snášet obtíže a bolest.
9. **Nevěnujte přehnanou pozornost mým drobným poraněním a bolístkám.** Dokážu se s nimi vyrovnat.
10. **Nesekýrjte mě.** Musel bych se bránit tím, že budu „hluchý“ a budu dělat mrtvého brouka.
11. **Nedávejte ukvapené sliby.** Pamatujte si, že se cítím mizerně, když se sliby nedodrží.
12. **Nezapomínejte, že se nedokážu vždycky vyjádřit tak, jak bych chtěl.** Nejsem proto někdy zcela přesný a nebývá mi rozumět.
13. **Nepokoušejte nadměrně mou poctivost.** Dostanu strach a pak lžu.
14. **Nebud'te nedůslední.** To mě úplně zmate.
15. **Neříkejte mi, že mě nemáte rádi, když někdy dělám příšerné věci.**
16. **Neříkejte, že mé obavy a strach jsou hlouposti.** Pro mne jsou hrozivě skutečné a hodně pro mě znamená, když se mi snažíte porozumět.
17. **Nesnažte se mi namluvit, že jste dokonalí a bezchybní.** Hrozně mě šokuje, když zjistím, že to tak není.
18. **Nikdy si nemyslete, že je pod vaši důstojnost se mi omluvit.** Po upřímné omluvě se můj vztah k vám stává ještě vřelejší.
19. **Nezapomínejte, jak rychle dospívám.** Je to určitě těžké, držet se mnou krok, ale prosím – snažte se.
20. **Nezapomeňte, že nemohu dobře vyrůst bez spousty lásky a laskavého porozumění, ale to vám nemusím říkat, že ne?** (Upravili Jiří a Jiřina Kovaříkovi a Jiří Tošner, 1996)

1.3 Osobnost dítěte s lehkou mentální retardací

Lehká mentální retardace je tvořena genetickými vlivy a nepříznivými zevními vlivy jako je sociokulturní deprivace, ekonomické nebo fyzické strádání, nedostatek stimulace.

Pro dítě s lehkou mentální retardací je charakteristická nesoustavnost myšlení.

Od správnosti vyřešení nějakého úkolu jej odvádí přerušení pozornosti, náhodná chyba, bezdůvodná ztráta myšlenkové souvislosti s tím, že začne mluvit zcela o něčem jiném.

Dalším nedostatkem je slabá řídicí úloha myšlení, nepromýšlí své jednání a nepředvídá jeho důsledek. S myšlením úzce souvisí paměť, která je mechanická s individuální kapacitou.

Nové poznatky si dítě osvojuje pomalu s nestálým uchováním, dítě rychle zapomíná a nepřesně si je vybavuje. Nepříznivý vliv tu mají i nedostatky v koncentraci pozornosti a paměti. Jde o poškození centrálního nervového systému CNS, kde jsou poruchy paměti a pozornosti typické. Učení je převážně mechanické, dovednosti i návyky se fixují ve svojí základní „holé“ podobě a také bývají stejným způsobem používány. (Vágnerová, 2008)

Typickým rysem mentálně postižených je poznávací pohodlnost, je jim celkem jedno co se učí, protože se učí spíše kvůli člověku, s kterým mají pozitivní vztah. Takže jejich učení je motivováno emočně ne touhou po poznávání.

„Nedostatečnost racionálního hodnocení a problémy v oblasti sebeovládání omezují rozvoj účelnějšího způsobu autoregulace. Nedostatečná kontrola a ovládání vlastních emocí, spojená s koncentrací na přítomnost, vede k preferenci jednání, které přináší bezprostřední uspokojení. Neschopnost regulovat vlastní emoční prožívání zvyšuje pohotovost reagovat méně přiměřeně vyvolávajícím podnětům.“ (Vágnerová, 2008, s. 295)

Lidé s mentálním postižením mají stejné základní psychické potřeby jako ostatní lidé. Čím závažněji je člověk postižen, tím více je závislý na pomoci okolí.

Jsou to tyto potřeby:

- potřeba stimulace – je důležitá její srozumitelnost a přiměřenost možnostem jedince
- potřeba učení – informací nesmí být příliš mnoho, musí se opakovat, musí v nich být jednoduchý řád a platit pravidla (příčina a následek, trvalost určitých jevů)
- potřeba citové jistoty a bezpečí – je daná vztahem s blízkým člověkem, stabilitou prostředí, v němž žijí
- potřeba seberealizace – ovlivněna mírou mentálního postižení a z toho vyplývajícího způsobu sebepojetí (spokojí se s pozitivní odezvou u svého okolí, neplánují budoucnost seberealizace)
- potřeba životní perspektivy – žijí převážně přítomností, závažněji postižení nechápou význam budoucnosti

Lidé s lehčím stupněm postižení obvykle vědí, jak se mají chovat, ale jejich reakce tomu neodpovídají. Důvodem je odlišné zpracování informací a sklon k určitému způsobu reagování. Není u nich dostatečně rozvinuta schopnost sebeovládání, reagují v podstatě afektivně.

V dospělosti mohou dosáhnout určité samostatnosti a pracovního začlenění, potřebují ale dohled a oporu, jejich uvažování bude v nejlepším případě na úrovni dětí středního školního věku. Jsou schopni respektovat pravidla logiky, ale nemyslí abstraktně, myšlení i řeč zůstávají konkrétní. Obvykle je možné na konci školního věku odhadnout úroveň fungování tohoto jedince i v dospělosti. (Vágnerová, 2008)

Mentální retardace se vyznačuje sníženou úrovní inteligence, která může být spojena s postižením nebo změnou dalších schopností. Její úroveň určujeme porovnáním úrovně schopností mentálně postiženého jedince s normou, tj. pomocí psychologické diagnostiky inteligence.

Stupeň mentální retardace podle 10. revize mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10)

F70	lehká mentální retardace (debilita)	pásmo IQ	50 - 70
F71	středně těžká mentální retardace (imbecilita)		35 - 49
F72	těžká mentální retardace (idiocie)		20 - 34
F73	hluboká mentální retardace (idiocie)		0 - 19

(Vágnerová, 2008)

1.4 Arteterapie

Pojem ARTETERAPIE vznikl spojením dvou různojazyčných slov, latinského „art“, což znamená umění a řeckého „thérapeia“ jež značí léčbu, léčení.

„Arteterapie využívá výtvarné umění jako prostředek k osobnímu vyjádření v rámci komunikace, spíše než aby se snažila o esteticky uspokojivé výsledné produkty, posuzované vnějšími měřítky. Tento druh činnosti získal název „arteterapie“ zejména proto, že se nejvíce rozvinul a rozvíjí v oblasti duševního zdraví a převážně v zařízeních pro duševně nemocné.“ (Liebmannová, s. 14, 2010)

V umělecké terapii se nejedná o vytvoření uměleckých děl, ale jde o člověka, aby mohl v sobě vyvolat všechny tvořivé síly. Když to takto dodržíme, stává se uměním léčivým. (Krček, 2008)

Výtvarný projev lze vymezit jako vyjádření pocitů, názorů, emocí či pojetí vnitřního světa člověka pomocí výtvarných prostředků. (Potměšilová, Sobková, 2012)

Malířství má úzký vztah k silám srdce. Barva je bezprostřední odraz našeho citového světa. Jako vznikají barvy mezi světlem a tmou, tak žije duše mezi nejvyšší radostí a nejhlubším utrpením, mezi vnějším a vnitřním světlem a vnitřní tmou v barevném vlnění proměňujících se pocitů. (Krček, 2008)

„Barva v arteterapii představuje také intenzitu a stav emočního života. Barvy mají v arteterapii psychologický, estetický a kulturní kontext. Vliv barev a barevných kombinací na psychické a fyzické zdraví člověka je prokázáný. Jejich působení je individuální. Někteří arteterapeuti se domnívají, že je důležité, aby každý člověk poznal svoji barvu.“ (Šicková-Fabrice, s. 115, 2008)

Když malujeme, přenášíme vnitřní obraz do vnějšího výjevu, ale podnět bereme z výrazu vnějšího světa nebo v nás vyrůstajících vnitřních obrazů (to je jako výdech a nádech).

„Malující kmitá mezi pozorováním a činností a mezi oběma leží procítěný úsudek, který vždy určuje příští tah štětcem. To si musí každý vyzkoušet sám, aby pochopil tuto dynamiku. Můžeme dát větší důraz nádechu či výdechu. Lidé se mnohdy dívají na svět bez zájmu, mnohé zázraky nevidí, ale po nějakém čase, začnou vnímat svět jinýma očima.“ (Krček, s. 37, 2008)

„Terapeutické malování se dá použít u všech poruch člověka a jeho vztahu k okolí. S tím, jestli si dokážeme udělat obraz o člověku, věcech a událostech, souvisí i to, jestli můžeme smysluplně spojit lásku a porozumění se světem.“ (Krček, 37, 2008)

„Jinak působí práce s hmotou. Hlína, vosk nebo plastelína, které můžeme vzít do ruky, jsou látkou Země. Když to děláme delší dobu, cítíme se pevněji na Zemi i nad Zemí, protože se lépe můžeme vmyslet do síly prostoru. To vychází z faktu, že při této činnosti je aktivizován smysl pro hmat a rovnováhu. „(Krček, s. 37, 2008)

Práce s hmotou je velmi vhodná při duševních poruchách v podobě nedostatečné koncentrace, nadbytečné pohyblivosti myšlenek, nervozity, lehké vznětlivosti, ale také při projevech závratí, pocitů strachu, desorientace a splývání okolí. (Krček, 2008)

Arteterapie, jako disciplína, vznikla poměrně nedávno. Ve třicátých letech 20. století použila Margaret Naumburgová jako první pojem art therapy. Její učení hlásá: „Každé individuuum, ať už bude, či nebude vzdělané v umění, má latentní kapacitu projikovat svůj vnitřní konflikt do vizuálních tvarů“. Ty potom mohou být použity v další verbální komunikaci, protože skryté se takto může stát zjevným. (Šicková-Fabricsi, 2008)

Edith Kramerová je další průkopnicí tohoto směru umělecké terapie. Narodila se ve Vídni roku 1916 a za druhé světové války emigrovala do USA, kde dodnes žije a tvoří. První práce věnovala arteterapii s dětmi (Art as tehrapy with children, 1972). Pracovala hlavně s dětmi emigrantů z fašistické Evropy, snažila se v nich posilnit jejich ego a smysl pro vlastní identitu.

Opravdové počátky arteterapie se objevují už v 18. a 19. století na základě zájmu odborníků o výtvarnou tvorbu duševně nemocných hlavně schizofrenií, kteří malují jinak než zdraví jedinci a charakter jejich tvorby se mění na základě druhu a vývoje nemoci.

Na tyto výzkumy navázal ve 20. století německý psychiatr Hanz Prinzhorn v Heidelbergu. Nashromáždil práce svých pacientů, bohužel tato velká sbírka byla částečně zničena za druhé světové války. V roce 1922 publikoval svoji práci Bildneri der Gesteskranken. To způsobilo velký zájem o psychopatologickou tvorbu mezi profesionálními umělci, psychology, pedagogy a historiky umění. (Šicková-Fabricsi, 2008)

Po 2. světové válce francouzský malíř Jean Debuffet ve svém manifestu zastává názor, že výtvarné práce duševně nemocných přináší mnoho pozitivního. V roce 1975 založil Debuffet muzeum duševně nemocných v Lausanne, kde je uloženo 15 tisíc exponátů.

Současník Leo Navrátil v Rakousku začal diagnostikovat své pacienty podle kreseb a maleb po vzoru Karen Machoverové – Američanky, která tvrdila, že v kresbě lidské postavy se odkrývá psychické rozpoložení autorů.

Dalším významným ovlivnitelem pojetí výtvarné výchovy a arteterapie v USA je židovský emigrant Victor Lowenfeld (1982), který pracoval hlavně s nevidomými a slabozrakými dětmi. Svým výzkumem dokázal, že se populace dělí na haptické a vizuální typy. (Šicková-Fabricsi, 2008)

Arteterapie znamená léčbu výtvarným uměním.

Arteterapii můžeme pojmut jako **receptivní** – to znamená vnímání uměleckého díla vybraného s určitým záměrem, kde cílem je lepší pochopení vlastního nitra a vcit'ování se do pocitů druhého člověka. Vcítění znamená, že divák promítá své vlastní emoce do uměleckého díla, mění se podle momentálního rozpoložení diváka a podle jeho vnitřního nastavení. Patří sem návštěvy výstav a galerií, promítání videozáznamů a diapozitivů spojené s rozhovory o vnímaných výtvarných předmětech.

Arteterapii můžeme také pojmut jako **produktivní** použitím konkrétních tvůrčích činností.

1. 4. 1 Cíle arteterapie

Marie Liebmanová (1984) dělí cíle na individuální a sociální.

Mezi **individuální cíle** patří uvolnění, sebeprožívání a sebevnímání, vizuální a verbální uspořádání zážitků, poznání vlastních možností, přiměřené sebehodnocení, růst osobní svobody a motivace, svoboda pro experimentování při hledání výrazu pocitů, emocí nebo konfliktů, rozvoj fantazie, nadhled, celkový rozvoj osobnosti.

K **sociálním cílům** patří vnímání a přijetí druhých lidí, vyjádření uznání jejich hodnoty, jejich ocenění, navázání kontaktů, zapojení do skupiny a kooperace, komunikace, společné řešení problémů, zkušenost, že druzí mají podobné zážitky jako já, reflexe vlastního fungování v rámci skupiny, pochopení vztahů, vytváření sociální podpory.

Správná interpretace kresby je taková, která je totožně „přečtená“ nezávisle více odborníky a ukáže se správná i v procesu léčby. V hodnocení a analýze je velmi důležité si všimnout nejen **obsahu a formy** kresby, ale i **celého procesu tvorby**.

V kresbě nebo malbě klientů si všímáme těchto kritérií (podle L. Ganttové, 2000):

- integrace kresby
- využití prostoru na papíře
- úrovně kresby postavy, jak je v kresbě přítomná
- adekvátnosti barev
- přítomnosti stereotypů
- přítomnosti perseverace
- kvality linie
- logiky kresby
- sklonu postavy
- vložené energie
- množství detailů
- pozadí kresby

1. 4. 2 Vývojová stadia kresby

Cyril Burt (1932) popsal následující stadia dětské kresby:

1. Čmáranice – věk 2 až 5 let

a) nezáměrné, náhodné čmárání, čistě svalové pohyby ramena, obvykle zprava doleva

b) záměrné čmárání – někdy je dítě i pojmenuje

c) napodobované čmárání – pohyby celé paže jsou vystřídány pohyby zápěstí, později prstů, snaha napodobit pohyby dospělého

d) lokalizované čmárání, snaha o znázornění význačných částí objektu

2. **Linie** – 4 roky, rozvíjí se zřetelná kontrola, první tvary jako kruh, hlavonožci

3. **Popisný symbolismus** – 5 až 6 let, první postava jako schéma

4. **Popisný realismus** – 7 až 8 let, kresby jsou spíše logické než vizuální, dítě kreslí to, co o předmětu ví, a ne, jak jej vidí, chybí perspektiva, objevuje se profil

5. **Vizuální realismus** – 9 až 10 let, od kreslení z paměti ke kreslení podle předlohy, pokus o znázornění perspektivy, prolínání, stínování, zkratky

6. **Potlačení** – 11 až 14 let, rozčarování, větší důraz na verbální projev, ztráta odvahy

7. **Umělecké oživení** – 15 let

Kresba odráží nejen rozumové, ale i osobnostní rysy.

1. 4. 3 Metody arteterapie

Projektivní metody - Test kresby lidské postavy

- Test kresby stromu, tří stromů,
- Test kresby domu
- Test kresby začarované rodiny, rodiny na výletě
- Barvový test

Imaginace – představivost, představy člověka projikují jeho aktuální emoční stav

Animace – rozhovor ve třetí osobě, kdy se klient nebo terapeut identifikují s věcí či postavou na obrázku a hovoří jejím jménem

Koncentrace – například mandaly (svatý kruh sanskrtsky), které znázorňují střed, k němuž se vše vztahuje

Restrukturalizace – Strom života – představuje nový obraz vytvořený ze starých střepů

Transformace – spočívá v transformování pocitů z vnímání jednoho druhu uměleckého média do oblasti jiného (např. vyslechnutý přečtený text ztvárnit výtvarně)

Rekonstrukce – například dokreslovaná koláž

1. 4. 4 Techniky vhodné pro klienty s lehkou mentální retardací

„Lidé s mentálním postižením, kteří zůstávají ve svém prostředí, jsou schopni vyrovnávat se s okolím lépe, než ti, kdo žijí v ústavech. Vhodné aktivity jsou takové, které se vztahují k nim samým a k okolnímu světu.“ (Liebmann, s. 118, 2010)

Hlavním cílem arteterapie při práci s lidmi s lehkou mentální retardací je kompenzace intelektových deficitů, poznávacích funkcí, schopnosti zevšeobecňování a chápání jevů v souvislostech. Díky malování pomáháme budovat prostorové vnímání klienta, vnímání času a kontextu světa. Umělecké aktivity rozvíjejí tvořivost, budují v jedincích schopnost být kreativní i v jiných oblastech praktického života. (Šicková-Fabrici, 2008)

Vhodné jsou techniky, které rozvíjejí sebevnímání, zručnost, soustředění, paměť a orientaci v čase.

2. Praktická část

2.1 Dokumentace

Dívka, spolu se svojí starší sestrou, byla umístěna ve věku jejích dvou let do dětského domova pro fyzické týrání – nepřiměřené fyzické tresty matky. Matka je labilní, nezvládá zátěžové situace a stres, konflikty řešila agresí na dětech. Biologický otec nejeví o sestry zájem. Helenka strávila v dětském domově pět let.

Sestrám se podařilo najít náhradní rodinu a již sedm let (od Helenčiných sedmi let) jsou v pěstounské péči manželů. V této rodině jsou ještě dva starší bratři. Tudíž skupinu „sourozenců“ v rodině tvoří dva chlapci (z toho jeden je též v pěstounské péči) a dvě dívky. Helenka je nejmladší z dětí.

Úroveň mentálních schopností dívky je podle mne z části dědičná (matka vykazuje známky podobné úrovně).

Z opakovaných psychologických a speciálně pedagogických vyšetření provedených ve speciálně pedagogickém centru SPC a pedagogicko-psychologické poradně PPP vyplývá, že dívka má intelektové schopnosti stabilně v pásmu lehké mentální retardace, je vývojově opožděna minimálně o dva roky. Projevuje nízkou motivaci k jakékoli duševně náročnější činnosti a výraznou afektivní labilitu. Při vyšetření se při sebemenším náznaku neúspěchu „nafoukne“ a mračí, má tendenci úkoly předčasně vzdávat.

Nyní Helenka navštěvuje sedmou třídu Základní školy praktické. Ve škole je spokojená. Při rozhovoru se mnou říká, že nejraději má učení, protože o přestávkách děti divočí.

Ráda kreslí, mluví, vypráví zážitky, částečně skutečně prožité, částečně „přibarvené“. Na práci se mnou se těší. Je to vlastně takový čas, kdy „nemusí“ plnit povinnosti a úkoly, je to čas kdy mojí pozornost věnuji plně jí, chválím její obrázky, je ochotná, maluje pečlivě a vykládá u toho, co jí napadne. Zlehka ji udržuji otázkami u tématu.

2. 2 Arteterapeutická cvičení

2. 2. 1 Dny v týdnu

Cíl: Vyjádření pocitů barevně, vnímání časové, představivosti, sebevyjádření

Zadání: Namaluj postupně sedm dní v týdnu barvou, jakou v tobě vyvolávají, tedy sedm výkresů.

Forma: skupinová i individuální

Při skupinové variantě – na velký arch papíru – každý namaluje pondělí, potom se papír posune a každý namaluje úterý atd. Na závěr – diskuse nad vzniklým dílem o pocitech jednotlivých účastníků.

Variace : - namaluj pondělí (út, st, čt, pá, so, ne) jako živou bytost, jak bude vypadat?

- vymodeluj z keramické hlíny pondělí (úterý....)

- a) vymodeluj z keramické hlíny dny v týdnu jako pohádkové bytosti

- b) keramické „pohádkové bytosti – dny v týdnu“ vyjádři malbou barevnými temperami na papír

2. 2. 2 Měsíce v roce

Cíl: Koncentrace, zručnost, paměť

Zadání: Vymodeluj z keramické hlíny misku jako měsíc leden (únor,.....prosinec).

Forma: individuální i skupinová

Variace: - Namaluj pexeso: ke každému měsíci dva různé obrázky, které spolu nějak souvisí.

- Vymodeluj čepici (pokrývku hlavy), co se hodí na leden, únor,..... prosinec.

2. 2. 3 Čtvero ročních období

Cíl: Představitivost, zručnost, paměť

Zadání: Namaluj čtyři roční období – Jaro, Léto, Podzim, Zimu – jako pohádkové bytosti
- jako království, země

Forma: Individuální i skupinová

Variace: - Vymodeluj z keramické hlíny Jaro (Léto, Podzim, Zimu) jako bytost
- jak tě napadne

- Namaluj roční období – použij tam vyjádření čtyř živlů: ohně, země, vzduchu a vody.

Jak budou vypadat v jednotlivých ročních obdobích?

- Namaluj ostrov – na kterém je zrovna podzim (zima, jaro, léto).

2.3 První setkání s Helenkou

Průběh setkání:

Naše setkání probíhají v dívčím domácím prostředí. Po příchodu Helenky ze školy domů, kdy ten den má ještě ve škole rukodělný kroužek.

Helenka ochotně souhlasí s malováním obrázku. Přináší mi ukázat i žákovskou knížku, sešit z matematiky a penál. Je vidět, že jí dělá potěšení zájem o ní.

Podala jsem jí kancelářský papír, pastelky a tužku č. 2. Bez gumy. Zadal jsem jí namalovat postavu člověka. Řekla, že ráda maluje lyžaře, malovala ho už ve škole.

V levém dolním rohu papíru, který si dala naležato, začala malovat, nejprve kopeček, pak lyže, nohy, postavu s velkým břichem (prý v ní vidí svojí sestru), ruce prý jsou za tím břichem, i když je postava z boku, na zádech batůžek, po mé otázce kde jsou ruce, nakreslila vykukující ruku zpod břicha, a hůlku. Ptala jsem se, zda má ruce na jedné straně, podivila se: „A to chceš ruku tady?“ A domalovala ruku rovně s tím, že ji má v kapse a na bundě zvýraznila obrys kapsy.

Načež vybarvila postavu, kopec a v pozadí vynechávky - „to jsou mraky“, nakonec sluníčko.

Obrázek zabral jednu šestinu papíru. Postavě chybí uši.

Trochu mne překvapilo její uchopení tématu, nechala jsem volný průběh jejího „příběhu“, který spontánně začala malovat na obrázek. K tomu mi vykládala, ptala se mne i na moje zážitky a odbíhala od tématu. Pochopila jsem, že začala malovat to, s čím se již setkala - lyžaře již malovala ve škole.

Do další – spodní – šestiny papíru namalovala další postavu zepředu. Začala od kalhot, boty, ruce, s velkými prsty – pečlivě přepočítanými (postava jí připomíná tátu nebo bratra, protože má také tak velké ruce), hlavu, pusku, nos, oči (uši chybí) : „Sice nemá modré oči, ale je to táta.“ Modrá kombinéza: „Táta ji nosí pořád, má modrou a černou.“

Dala jsem Helence ještě jeden papír, aby namalovala tři barvy, které má nejvíce ráda a tři nerada. Helenka k mému údivu využila jen malou část papíru, barvy znázornila kolečky, ve větším počtu, než jsem chtěla. Přidala ještě i jména členů rodiny, které má ráda a které ne.

S Helenkou jsme se domluvily, že budu chodit každé úterý.

2.4 Kresby dívky

1) Kresba domu

Cíl: Vlastní obraz dítěte, obraz jeho těla, jeho vyspělost, kontakt s realitou a citová zralost.

Pomůcky: Bílý kancelářský papír A4, měkké trojhranné pastelky 32 barev, včetně šedé, černé a bílé.

Průběh setkání:

Helenka je natěšená na naše setkání. Ochotná malovat. „Namaluj dům, jak nejlépe umíš.“, znělo zadání. „Náš dům?“ Maluje: „Já nevím, jestli je to přesně tak.“ „Namaluj dům, jak se Ti líbí, jakou máš zrovna náladu.“ (obrázek č. 1)

Začala črtat tužkou – velmi pečlivě a jemně, nejdříve stěny, střechu – prostorově, potom spodní část domu – na kopečku, silnici jako cestu od parkoviště. Dveře, okna i nahoře (na střeše = podkroví), rámy kolem oken plasticky a komín. Následně začala vybarvovat kříže v oknech, u rámu tužkou zvýraznila rohy, dveře, „skla oken“ - žlutá (rozsvíceno), černá (zhasnuto) modrá (zhasnuto = odráží se v nich slunce a modré nebe).

Zelenou trávu, modrou postupně celou plochu nebe s vynechávkami, to jsou bílé mraky. Vedle domu strom – asi jabloň, jablka v koruně, nakonec nebe i kolem stromu. Sluníčko, umístila nahoru téměř doprostřed papíru, i s očima a pusou: „Sluníčko se otáčí. Není přece pořád tma.“

Při malování mi vykládala svoje zážitky ze školy. Také o svojí biologické rodině, jenže zjevně výjevy její fantazie.

Na závěr jsme se rozloučily a Helenka se těší na příští setkání: „Zase v úterý, ahoj.“

Zhodnocení:

Test domu symbolizuje vlastní obraz dítěte, obraz jeho těla, jeho vyspělost, kontakt s realitou a citovou zralost. Je reflexí rodičovského domova a vztahu rodičů a sourozenců.

Tolik odborná literatura. Z Helenčiného domečku (obrázek č. 1) vyzařuje radost z kreslení, pochvaly, pozornosti, kterou jí věnují. Pracuje velice pečlivě a při tom využívá příležitosti k povídání. Je vidět, že se doma cítí dobře, má tady jistotu, bezpečí a zázemí. Skutečně bydlí ve svahu a dole vede silnice. Domečku nechybí okna, dveře mají kliku, komín, z něhož se kouří (doma mají kamna na dřevo), strom u domu – jabloň, nakonec to byla konkrétní jabloň v jejich zahradě, která má červená jablíčka.

2) Kresba začarované rodiny

Cíl: Vlastní sebeobraz, vnímání vztahů v rodině mezi jednotlivými členy

Pomůcky: Bílý kancelářský papír A4, měkké trojhranné pastelky 32 barev, včetně šedé, černé a bílé.

Průběh setkání:

Helenka přišla ze školy o něco dříve než minule. Jakmile mne uviděla, celá se rozzářila a poskočila si. Převlékla se a dala se do malování „Začarované rodiny“ (obrázek 2a). Pustila se do malování kuchyňského jídelního stolu s ubrusem, který znázorňuje sestru, na místě, kde sedává, namalovala Helenka „usměváčka“. Na moji otázku, proč namalovala sestru jako stůl, odpověděla, že sestra ji nakreslila jako sud, tak Helenka namalovat svoji sestru jako stůl pohledem se shora. Bratra Honzu nakreslila jako počítadlo, protože dělá úkol za matematiky. Mravenec znázorňuje tatku, protože „pořád někde létá a pracuje“. Mamka je kytíčkou v květináči, má ráda zahrádku. Druhý bratr je pečlivě vykreslen jako počítač s detaily: „Pořád sedí u počítače.“ Následně namalovala psa Jacka, jak leží a spí v pelíšku. Nakonec sebe jako modré brýle, protože je musí nosit. Přidala ještě rádio, ráda ho poslouchá. Kolem namalovala noty: „To zní písnička z rádia.“

Pečlivě vše vybarvila, vrátila se postupně i k těm obrázkům co začala tužkou, nakonec stůl. K Honzovi přidala budík, protože ráno vstává brzy a ostatní budí jeho budík. Pod mraveněčkem domalovala kopeček: „Je nahoře (ten mravenec) a tady jsou schody a skluzavka dolů. K sestře (stolu) domalovala jablko, že ho jí.

Na závěr jsem ji nechala, pro jistotu, ještě jednou namalovat oblíbené a neoblíbené barvy (obrázek 2b).

Zhodnocení:

Helenka znázornila jednotlivé členy rodiny jako věci, které vyjadřují činnost, kterou má s konkrétní osobou spojenou. Jen tatínka namalovala jako pilného mraveněčka, protože hodně pracuje a též dohlíží a vede děti k práci. Maminku jako květinu, neboť zrovna měla doma rozložené kytky v květináčích, připravené na přesazování. Jen rodinného pejska znázornila ve svojí podobě, je vidět, že zvířátko pro ni hodně znamená a patří do výčtu členů domácnosti. Helenka s maminkou ráda chodí se psem na procházky po okolí. Zároveň je pro ni důležité i rádio, které ráda poslouchá.

3) Kresba postavy a jejího kamaráda

Cíl: Sebepercepce

Pomůcky: Bílý kancelářský papír A4, měkké trojhranné pastelky 32 barev, včetně šedé, černé a bílé.

Průběh setkání:

Helence jsem podala papír, ať ho přeloží napůl a na „zadní stranu zavřené knížky“ namaluje postavu člověka, jak umí nejlépe. (obrázek č. 3) Při malování vykládala a ptala se mne na nejrůznější věci. Ptala jsem se, proč má ta holčička tak velké břicho. Helenka odpověděla, že je to asi štít, kdyby ji někdo chtěl bouchnout do břicha. Ptala jsem se, zda má strach, že ji někdo bouchne, nebo jestli ji někdo bouchl. Odpověděla, že ve škole, ale že ona bouchá taky, a pořádně.

Začala malovat od bot, nohou, břicho, krk, hlavu, pak vybarvovat a se slovem „Ruce“ domalovala ruce, vlasy, obličej. Prý se dívá nahoru, protože je zvědavá, a má vyplazený jazyk jako pejsek. Tak se prý dívala, když byla malá. Následně nakreslila ve spodní části výkresu silnici i s přechodem, silnici vybarvila, potom stromy, oblohu, červená jablka a sluníčko.

„Na druhou stranu namaluj jejího kamaráda.“ Začala opět od nohou, modré kalhoty s oranžovými lampasy, zelené tělo, krk, hlavu, ruce. Pozadí, cesta, stromy, oblaka, sluníčko.

List papíru jsme rozložily a prohlížely obrázek. Je na něm prý „brácha“ Honza a jeho děvče. Zeptala jsem se: „A když jsi ta holka ty?“ Helenka odpověděla, že potom je na druhé straně obrázku její spolužák ze školky David, který se jí líbí a kamarádí spolu.

Zhodnocení:

Velikost postav zabírá asi šedesát procent plochy výkresu, dívka je o něco málo menší než chlapec. Postavy jsou stylizovány podle oblíbených postaviček z animovaného filmu „Já padouch“. Tváře jsou usmívající se, se zavřenýma očima. Helenka pracovala pečlivě, na pastelky netlačila, vše vyvedla barevně, bez předkreslení kontur tužkou. Nechybí pozadí, stromy, obloha s mráčky a sluníčko. Což se mi jeví jako stereotyp. Úsměv postav znázorňuje spokojenost dívky, avšak zavřené oči, dle mého názoru, vyjadřují jistou uzavřenost dívky. Jedná se teprve o třetí, respektive čtvrté, setkání.

4) Kresba stromu a někoho jak trhá jablko ze stromu

Cíl: Sebevnímání

Pomůcky: Bílý kancelářský papír A4, tužka, měkké trojhranné pastelky 32 barev, včetně šedé, černé a bílé.

Průběh setkání:

Helenka se opět těšila na naše společné malování. Než jsem přišla, připravila mi překvapení. Prostřela mi na stůl svačinu: čaj v hrnečku s podšálkem, ubrouskem a lžičkou, na talířku chleba s pomazánkou, co dělala maminka. Jmenovku a ozdůbky: dvě vystřihovánky z papíru – vločky. Ujišťovala se, že ji pochválím mamince, že mi připravila svačinu.

První obrázek: „Namaluj strom, ale ne jehličnatý. Jenom tužkou.“ (obrázek č. 4a)

Vzala tužku a začala od spodního okraje papíru kreslit kmen, nejdříve „čárkovaně“, větve jedním tahem. Potom se zeptala, jestli může namalovat kolem větví kruh, řekla jsem jí, že je to její strom, ať ho namaluje, jak chce. Když uzavřela korunu do kruhu, zeptala jsem se jí na druh stromu. Řekla, že neví. Dále jsem se zeptala, jaké je zrovna roční období, odpověděla: „Podzim ne, to by neměl kolem sebe ten kruh. Připravuje se vypučit.“ Další mojí otázkou bylo, kde ten strom roste, odpověděla, že je to jablň u nich na zahradě, ta s červenými jablíčky. Kolem paty stromu znázornila „zem“, nakreslila strom vlevo, potom vpravo. Nakonec sluníčko, s obličejíčkem, které znázorňuje bratra Honzu, jež má zrovna horečku a sálá z něho horkost jako z toho sluníčka.

Druhý obrázek: „Namaluj člověka, jak trhá jablko ze stromu. Můžeš i barevně.“
(obrázek č. 4b)

Začala malovat rozšířený kmen paty stromu nad spodním okrajem výkresu položeného na výšku. Větve uzavřela opět do kruhu. Z kulaté koruny stromu vedla napravo žebřík dolů na zem, příčku po příčce, dole holčičku, co sbírá spadaná jablíčka. Namítla jsem, že jsem chtěla namalovat někoho, kdo jablka trhá. Odpověděla, ať počkám a nakreslila taťku téměř vleže trhajícího poslední jablko v koruně. Na žebříku mu vymalovala sedátko, které jezdí až dolů, protože se taťka nemůže hýbat. Na žebříku je košík, kam jablka dává, a maminka (ta holčička vpravo vedle stromu) košík vysypává do kontejneru na jablka, stojícího zleva od stromu. V kontejneru vykreslila pěkně srovnaná červená jablíčka i s lístkama. Vybarvila nejdříve maminku, kmen, korunu, tatínka, žebřík, dole trávu a nakonec koš s jablky.

Zhodnocení:

Test stromu je inspirovaný grafologií. Jeho základní princip je v tom, že kresba stromu je na symbolické úrovni kresbou sebe samého. Helenčiny stromy na obou obrázcích jsou téměř totožné. Oba mají kmen, který je na své základně široký a zužuje se směrem ke koruně, která je kulatá a uzavřená v kruhu. Může to znamenat Helenčinu uzavřenost ve svém světě. Stromem je opět jablono, která roste v zahradě před domem, kde bydlí. Na obrázcích nechybí slunce. Ve druhé práci znázornila matku i otce, odráží se zde, jak vnímá rozdělení rolí rodičů, jak jsou pro ni důležití, a také nemoc a únava otce – nemůže se hýbat, protože ho bolí záda - tak mu namalovala na žebříku sedátko. Jablka v kontejneru jsou stereotypně vyskládaná jedno vedle druhého, všechny stejné, se stejným lístečkem.

Při malování mi vykládala o škole, že nacvičují na besídku pro rodiče pohádku „O Popelce“, podle staré filmové verze. Ona, že tam hraje holuba, tři výstupy, a potom ještě číšníka na plese. Tentokrát mě, po skončení, šla doprovodit až autu.

5) Kresba rodiny na výletě

Cíl: Sebevnímání a vnímání svého místa v rodině

Pomůcky: Bílý kancelářský papír A4, měkké trojhranné pastelky 32 barev, včetně šedé, černé a bílé.

Průběh setkání:

„Namaluj rodinu na výletě.“ (obrázek č. 5) Helenka začala malovat postavičku, holčičku – sebe, na břicho si namalovala tulipán, potom bratra Honzu, sestru, vlevo vykukuje dům. Jsou na návštěvě u známých, kterým patří ten dům, a jsou právě na procházce. Cestou se k nim přidal cizí pejsek Bady, přivázali ho na šňůru a vedou ho zpátky, šňůru drží Helenka. Vybarvila postavy, trávu dvěma odstíny zelené, dům, nebe, tentokrát na horním okraji výkresu vícebarevně a žluté slunce. Sestře namalovala Helenka na hlavě korunku jako princeznu. Vpravo vykukuje kousek taťky a jejich psa Jacka. Na obrázku chybí maminka a druhý bratr.

Zhodnocení:

Z této práce vyplývá, že pro Helenku byl zážitek se psem, který se k nim na procházce přidal, důležitý. Sama psa na obrázku drží za dlouhou šňůru. Pečlivě vybarvila všechny tři postavy, které teď zřejmě prožívá jako důležité. Svoji sestře namalovala na hlavě princeznovskou korunu, z toho vyplývá, jak je pro Helenku její sestra důležitá, má k ní velmi silnou citovou vazbu. Domečku nechybí dveře ani komín s kouřem, může to znamenat důležitost domova, zázemí, které vnímá ve svojí nynější rodině. Je zvyklá, že doma hoří oheň v kamnech.

6) Kresba zážitků z Vánoc

Cíl: Sebepercepce

Pomůcky: Bílý kancelářský papír A4, měkké trojhranné pastelky 32 barev, včetně šedé, černé a bílé.

Průběh setkání:

První povánoční setkání. Helenka mi ukazovala nové uspořádání jejího a sestřiného koutku, pyžamko, co dostala pod stromečkem. Povídaly jsme si o tom a o vánočních prázdninách.

Dala jsem jí papír a ať namaluje: „Zážitek z vánočních prázdnin, co se jí líbil.“ (obrázek č. 6a) Řekla, že se jí nejvíce líbil vánoční stromeček a dárky. Potom si vzpomněla, že se jí líbilo, jak s maminkou zdobily stromeček a že už pod ním byly nějaké dárky, co tam Helenka dala. Zdobila maminka a Helenka jí podávala ozdoby. Má prý ráda, když spolu zdobí a povídají si (potom mi maminka řekla, že mluvila hlavně Helenka) a nic k tomu nehraje, je ticho. Namalovala stromeček v horní polovině plochy papíru na výšku, potom dárky pod stromečkem v horní části spodní poloviny papíru. Dále namalovala sebe, tentokrát od hlavy a na závěr boty. Maminku zase od nohou až k hlavě, jako barevnou kouli. Podlahu od spodku kmene stromečku až po horní okraj papíru, dolní polovina papíru s pěti dárky, zůstala bílá. Tu si všimla, že maminka nemá oči a honem doplnila celý obličej i vlasy. Dokončila hnědou podlahu až na horní okraj nad stromečkem.

Druhý obrázek: „A teď namaluj, co se ti nelíbilo.“ (obrázek č. 6b) Nejhorším zážitkem bylo pro Helenku to, že nebyli všichni u stolu, když jedli kapra a bramborový salát. Její sestra nebyla s nimi. Poradila jsem jí, ať to namaluje, jak chce, jak ji napadne. Tak tedy namalovala sestru, která brečí, a slzy jí stříkají z očí. Prázdný jídelní stůl, velice pečlivě dřevěnou lavici a boční sedátko, přesně tak, jak to v reálu mají doma. Záleželo jí, abych obrázky ukázala její mamince.

Zhodnocení:

Myslím, že pro Helenku bylo velmi důležité vymalovat se z těchto silných prožitků. Vyplývá z toho, jak jsou vztahy v rodině pro ni důležité. Záleží jí na tom, aby byli všichni pospolu.

7) Kresba prádla, které visí na šňůře a potravin, které patří do spíže

Cíl: Procvičení koncentrace a paměti

Pomůcky: Bílý kancelářský papír A4, měkké trojhranné pastelky 32 barev, včetně šedé, černé a bílé.

Průběh setkání:

První obrázek: „Podívej, tady je šňůra, pověs na ní vyprané prádlo.“ (obrázek č. 7a) Helenka začala tričkem, které se jí nepovedlo, gumu neměla k dispozici, tak tričko opravila, jak se dalo. Řekla jsem jí, že ty čáry mohou být párající se nitě visící z trička. Pečlivě vybarvila kusy prádla. Povídaly jsme si o tom, jak se máme a jak bylo ve škole. Ptala jsem se, čím je to prádlo. Odpověděla mi, že její, její, její, sestry a ta sukně je mamky. Obrázek měla rychle hotový, pěkně vybarvený.

Druhý list papíru s předkreslenou policí: „To je police ve spížárně, naplň ji potravinami, které tam patří.“ (obrázek č. 7b) Helenka začala od pravého dolního rohu, čili na podlaze, bednou s jablky, mrkví, bramborami, česnekem, pak na druhé polici mák, černou kávu, přimalovala lampy, aby bylo dobře vidět až na horní polici, kam umístila krabici s čokoládami,...myš, co běhá po spížárně, a také její díru do zdi. Ve třetí polici byla krabice s kořením. Dlouhou dobu jsme strávily vzpomínáním a vymýšlením druhů koření. Nakonec jsem jí napovídala počáteční, koncová písmenka, potom i slabiky. Další potraviny doplňovala, jak jí napadlo. Když už nevěděla, co by ještě ve spíži mělo být, pomáhala jsem jí otázkami, jaká jídla by uvařila a jestli má potřebné ingredience už poličkách. Bylo „hmatatelné“, že Helence dělá problém přemýšlet, a jak se jí nechce!

Zhodnocení:

Bylo znát, že přemýšlení je pro Helenku namáhavé a nechce se jí, ale překonala určitou krizi a ještě celkem radostně domalovala obrázek. Záleželo jí na tom, aby obrázek viděla maminka. V závěru maminka přišla a Helenka jí přečetla a řekla, co všechno ve spíži má.

Myslím, že bylo důležité dát Helence dostatek času na dokončení obrázku, aby v ní zůstal pocit dodělané práce dokonce. A také, že se nemohla „vykrotit“ z přemýšlení svým „nevím“, nakonec, sice s pomocí, si na různé potraviny vzpomněla.

8) Kresba mandaly – co tě baví, co máš ráda

Cíl: Koncentrace, zručnost, paměť, prožívání

Pomůcky: Bílý kancelářský papír A4, měkké trojhranné pastelky 32 barev, včetně šedé, černé a bílé.

Průběh setkání:

Po úvodním uvítacím rituálu jsem vybalila pastelky v obvyklé krabičce: „Máš tam překvapení.“ Helenka otevřela krabičku a u pastelek měla několik gumových bonbonů. To jí udělalo radost.

Na papír jsem od ruky načrtla kruh: „Nakresli do kruhu to, co tě baví, co ráda děláš, co máš ráda. Jak tě to zrovna napadne.“ (obrázek č. 8) Helenka začala koloběžkou v barvě, kterou by si ji přála mít. Potom nakreslila švihadlo a do něj postavičku. Po směru hodinových ručiček postupně přidávala další předměty. Knížku, kterou zrovna čte mamince nahlas, a její druhý díl, obě umístila do knihovničky. Boby s lyží a držátkem, letos prý ještě na nich vůbec nejezdila, nebylo dost sněhu. Tulipán s listy i s kořínky, její oblíbenou květinu, tu má ráda na zahrádce. („A víš, že tulipán roste z cibule?“ „Vím.“) Dále hrneček na stolku, taťku na kajaku, protože se ráda na taťku dívá, sluníčko a osobu v plavkách, co se opaluje, ale tohle prý není ona, protože nemá takové břicho. Velký hřib a opodál košík s třemi hříbky, protože ráda sbírá hříby. Jabloni s červenými jablíčky dokončila vnější kruh, do vnitřního prostoru kruhu nakreslila sukni, kterou by si přála, směrem doprava brýle v barvě, která se jí líbí, svoji oblíbenou mikinu a ovoce: červené jablíčko, žlutou hrušku a modrou švestku. Vše „orámečkovala“ barevně, fialovou barvou vybarvila prostor mezi obrázky, růžovou barvou zvýraznila obvod celého kruhu, potom do fialového prostoru domalovala čáry, jako spojnice mezi jednotlivými obrázky. „Aby držely pohromadě a nepadaly.“

Poté co uznala, že je obrázek hotov, mi ho hrdě podala, poděkovala jsem jí. Ujišťovala se, že obrázek ukáží mamince. Nakonec šla se mnou ještě za mamkou a obrázek jsme ukázaly společně.

Zhodnocení:

Helenka vykládala celou dobu jejího výtvarného tvoření, vyzařovala z ní naprostá spokojenost, hlavně z její soustředěné pozornosti, kterou jsem jí věnovala. Povídalý jsme si o jednotlivých věcech, co malovala. U práce si Helenka neustále pobrukovala a prozpěvovala, ptala se mě, zda znám tu a onu písničku. Je znát, že si již zvykla na určitý rytmus mých návštěv a těší se na výtvarnou práci a na náš společně trávený čas.

9) Kresba svého jména nebo přezdívky

Cíl: Sebepercepce

Pomůcky: Bílý kancelářský papír A4, měkké trojhranné pastelky 32 barev, včetně šedé, černé a bílé.

Průběh setkání:

Po vzájemném přivítání mi Helenka řekla, ať zavřu oči a neřívám se ani přes řasy. Položila něco přede mne na stůl. Byla to srdíčková mandala, kterou Helenka vybarvila ve škole. Pochválila jsem ji. Malovala ji pro maminku k Valentýnu, jen si spletla čas a dala ji mamince dříve.

Helenka je dnes dobře naladěná. „Namaluj svoje jméno tak, jak máš ráda, když ti doma říkají.“ (obrázek č. 9) Ujistila se, že může namalovat svoji přezdívku, kterou dostala od taťky. Jednou se dívali společně na televizní pohádku, ve které vystupovaly dvě houby. Jmenovaly se Pindruše a Bobule. A taťka začal Helence říkat „Pindruše“, z toho vznikla kratší verze „Pind’a“. Helenka dovolila, že jí smím tak oslovovat i já. U některých písmenek si nebyla jistá, jak se píše a podívala se do časopisu. Jméno vyvedla pěkně doprostřed výkresu, orámovala ho barevnými vlnovkami a okolní prostor rozdělila vlnovkami na čtyři pole. Do třech polí namalovala po srdíčku. „Co znamenají ta srdíčka?“ „Že mám ráda, když mi tak říkají.“

Po skončení mne šla doprovodit. Opět jí záleželo na tom, abych obrázek ukázala mamince.

Zhodnocení:

Práce na svém oblíbeném pojmenování Helenku bavila. Užívala si radost ze svojí přezdívky, a z toho, když ji tak její oblíbení lidé oslovují. Nejraději má toto oslovení od táty, její sestry a mamky. Dovolila mi, že ji mohu také tak nazývat, a to je velká pocta.

10) Malba temperou na téma „Únor“

Cíl: Soustředění, paměť, zručnost

Pomůcky: Výkres A4, tempera 6 barev, štětec

Průběh setkání:

Zeptala jsem se, zda ví jaký je právě teď měsíc. „Nevím.“, zněla odpověď. Po krátkém navedení, přece jen přišla na to, že je únor. „A jaká barva se ti vybaví, když řeknu ÚNOR?“ Odpověděla, že zelená. Probraly jsme pranostiky a říkanky, co se pojí s únorem a co jimi lidé dříve

mysleli, co asi znamenají. „A co budu dneska malovat?“, ptala se Helenka nedočkavě, připravená už téměř se štětcem v ruce. „Dneska mi namaluj ÚNOR.“ (obrázek č. 10) Tentokrát temperami, pět barev plus bílá. Helenka chtěla hnědou, musela si ji tedy namíchat. Míchání byl zážitek, stále to nebyl ten pravý odstín. Míchala červenou a zelenou, přidala postupně modrou a žlutou, dokud nebyla hnědá pěkná. S mícháním jsem jí pomáhala. Vznikla krásně tmavě hnědá. Helenka namalovala kmen stromu. Líbilo se jí, jak tempera „dělá“ kůru, že tahy štětcem nevytvářejí jednolitou plochu. Stromu namalovala obrys kulaté koruny zelenou barvou, potom hnědou větve uvnitř, a zase zpátky zelenou kolem větví.

Zelenou znázornila trávu na pravé straně paty kmene. Potom z druhé strany kmene. Chtěla světlejší zelenou, přidala bělobu a přibyl další kopec trávy, světlejší. Vybrala modrou, připadala jí moc tmavá. Přidala bílou do modré a vybarvila celou zbylou plochu jako nebe. Na závěr vypláchla štětec, vyměnila vodu v kelímku, a bílou namalovala tři mráčky na modrou plochu. „Na oblohu patří mraky – beránci.“

Zhodnocení:

Povídaly jsme si o stromech v únoru. Namalovala jabloň už zelenou, která má lístky, ne plody. Zdůvodnila to tím, že už se těší, až budou mít stromy zelené lístky. A také proto, že když se dívá z okénka, vidí tam zelený strom. Jenže to je borovice. Nabídl se další rozhovor o tom, jaké listy má borovice, že je to jehličnatý strom, a je v zimě stále zelený, tudíž i v únoru. Namalovala zelený strom, protože se jí líbí zelená. Probíraly jsme druhy stromů podle listů, a co jsou jehlice. Moc se jí nechtělo přemýšlet, ale nakonec dala dohromady pět jehličnatých stromů, a nezapomněla ani na modřín, který v zimě opadává, to zdůraznila.

Její obrázek se podařil, měla z něho radost, opět ho chtěla ukázat mamince.

Z jejího znázorňování oblohy, mráčků, i jakým způsobem ztvárňuje strom a trávu kolem, můžeme usuzovat určitý stereotyp.

11) Malba vodovkami na téma „Místo, kde bych právě teď chtěla být.“

Cíl: Sebepercepce

Pomůcky: Výkres A5, vodovky 12 barev, 2 štětce různé šířky

Průběh setkání:

Helenka připravila stůl na malování, uklidila z něho všechny věci. Vyndala jsem na stůl vodovky, štětce a čtvrtku na malování. Helenka nabrala do kelímku od jogurtu vodu.

„Namaluj místo, kde bys teď chtěla být.“ (obrázek č. 11) Chtěla být s taťkou na vodě, na kajaku. Ptala se mě, zda umím „eskymáka“. Začala vlnovkami v levé dolní části. To je řeka. Potom břeh světle zelenou, a část tmavší zelenou. Řešila barvu stanu, nakonec zvolila růžovou a černou obtáhla obrys stanu. Fialovou ještě zvýraznila zip a střechu stanu. Nezbytný strom v pravé části obrázku, na závěr modrou barvou plochu nebe, sluníčko žlutou a oranžovou paprsky, na závěr mraky bílou barvou. Ptala jsem se, kde se Helenka nachází v tom obrázku. Řekla: „Ve stanu, převlékám se tam.“ A také jsem se dozvěděla, že kajak je za stromem.

Zhodnocení:

Strom, obloha, bílé mráčky a sluníčko se opakují téměř ve všech jejích obrázcích.

12) Vymodeluj postavu – stojící – postava se postaví - stojí

Cíl: Jemná motorika, zručnost, sebepercepce

Pomůcky: plastelína, šest barev, podložka na práci

Průběh setkání:

Po úvodním rozhovoru a přivítání jsem vybalila plastelínu a podložku na práci. Helenka si sama rozbalila dva balíčky plastelíny po šesti barvách.

„Vymodeluj postavu.“ (obrázek č. 12) Začala hlavou, červenou barvou ukoulela kuličku, kterou potom připlácla na podložku a začala pracovat plošně. Říkám: „Ale myslela jsem postavu stojící ne ležící. Postavu, ne „ležavu“.“ Zasmály jsme se. Helenka začala modelovat boty modrou barvou. Černou barvou vymodelovala válečky jako dolní končetiny. Dlouho trvalo, než se jí líbily tak, aby byly přibližně stejně tlusté a dlouhé. Poté je připevnila na boty. Žlutý váleček zahrnula do

oblouku, přidala ještě jeden v protisměru a spojila je v kruh. Prostředek vyplnila modrou plastelínou. Kruh „naplacato“ připevnila na nohy. Ale nedržel rovnováhu, neustále se nakláněl, kymácel a padal. Helenka se nevzdávala a neustále ho upravovala, aby držel. Červenou barvou začala tvarovat krk, poté znovu ukoulela hlavu do kuličky a připevnila na krk. „Vypadá to, jako by měl ruce v kapsách.“ A zelenou barvou vyznačila na kalhotách kapsy. Panáček se stále nakláněl a padal. „Helenko, podívej se na něj z boku.“ Podívala se z boku a začala odebírat trochu žluté plastelíny z boků.

Pracovala soustředěně, dokonce ani nemluvila. Většinou u práce odváděla pozornost a ptala se mne, jak se mám a co dělají moje děti. Připevnila ještě k ramenům žluté válečky jako paže a na konec ruce z červené plastelíny. Uválené malé válečky přidělala na hlavu jako vlasy, dokonce i ořínku. Modrou barvou oči, a také nos. Stále opravovala stabilitu.

A už chtěla říci – hotovo, když si uvědomila, že postavička nemá ústa, a připevnila ještě ústa.

Zhodnocení:

Výsledek jsem nafotila a panáčka jsem Helence nechala. Zůstal jí i zbytek plastelíny, aby si mohla ještě tvořit. Práce Helenku bavila, i když měla problém s panáčkem, který má být vyjádřen prostorově. Tělo znázornila „placatě“.

Při práci jsme si povídaly o jejich spolužácích ze školy. Nakonec se rozhodla, že postavička znázorňuje jednoho jejího spolužáka, toho, co jí nejvíce otravuje.

13) Kresba pastelkami „Jak se cítíš právě teď“

Cíl: Sebepercepce, koncentrace

Pomůcky: Bílý kancelářský papír A4, měkké trojhranné pastelky 32 barev, včetně šedé, černé a bílé

Průběh setkání:

Když jsem přicházela, byla Helenka venku na hřišti pod domem. Výjimečně jsem přišla později než obvykle. Zavolala jsem ji a poprosila, ať přijde, že budeme spolu zase pracovat. Měla koloběžku a povídala si s několika dětmi. Za chvíli přišla, musela jsem ji ještě znovu zavolat, ale to už šla hned a kamarádi též odešli. Došlo k roztržce s jejím otcem, protože brzdila s kopce botou a Helenka odpověděla, že má přece ještě jedny boty. Původně jsem měla v plánu zopakovat test kresby postavy, ale vzhledem k situaci jsem odhadla, že bude na místě přesnější téma.

Po úvodním rozhovoru a přivítání jsem zadala: „Namaluj, jak se cítíš právě teď.“

(obrázek č. 13) Začala koloběžkou, pak postavou sebe sama, jak drží koloběžku. Silnici, kde vlastně byla odpoledne. Zábradlí, zelenou barvou: „To je branka.“ Myslela fotbalovou branku, kterou mají na tom hřišťátku. Malovala plochu hřiště, trávu kolem, stromy, u stromů kromě koruny ještě pečlivě vyznačila několik větví i s listy. Celkem čtyři stromy. Modrou barvou nezbytné nebe, s bílými vynechávkami, jako mráčky. Sluníčko. V pravém dolním rohu obrázku: „To je keř.“ A hnědou pastelkou nakreslila keř, který se naklání doprava, ještě ve stejné poloze pečlivě znázornila lavičku. Dokonce i modré nebe namalovala do zatačky. Tentokrát nebe „nedotáhla“ až k hornímu okraji plochy výkresu. Zůstala bílá plocha.

Během malování jsem se jí ptala na pocity a nespokojila jsem se se odpověďmi jako: „Normální.“ a „Dobry.“ Nakonec přišla řeč i na to, že se jí stýská po poníkovi, kterého mívali. Chodívala k němu, dala mu mlsku a on jí rozuměl beze slov. Spadlo pár slziček, že jí chybí. Má přání na svoje narozeniny, jet se za ním podívat. Ptala jsem se, co by mu chtěla říci právě teď. Ať si představí, že je tady s námi a poslouchá. Helenka mu řekla: „Mám tě ráda.“ a „Stýská se mi.“

Když dokončila obrázek, navrhla jsem, zda nechce nyní namalovat obrázek pro poníka. Chtěla, namalovala velké červené srdce s očima a velkým úsměvem. Do bubliny napsala: „Jo Jo Jo super super kuň kuň BOUŘKA“, usměvávka a probodené srdíčko šípem. Do další bubliny, znázorňující představu srdíčka, nakreslila koníka, sebe a za nimi dva stromy. Kolem vybarvila plochu modrou barvou., sluníčko a dvě šipky, které znamenají: „Lásku a cit. Že se máme rádi a oba se těšíme na shledání.“

Zhodnocení:

Oproti minulým setkáním zaznamenávám posun, maluje soustředěněji a neodvádí pozornost otázkami co já a moje děti. Sice se začala ptát, ale já jsem ji vrátila zpět k tématu.

V obrázku se objevil projev ORTOSKOPIE, neboli naklánění do prostoru. Autentický a spontánní projev ve tvorbě dětí ve věku kolem čtyři a půl roku.

14) Kresba postavy a jejího kamaráda

Cíl: Sebepercepce, srovnání s prací na stejné téma malované na začátku setkávání

Pomůcky: Bílý kancelářský papír A4, měkké trojhranné pastelky 32 barev, včetně šedé, černé a bílé

Průběh setkání:

S Helenkou jsme na úvod společně posvačily a povídaly si. Potom jsme přistoupily k malování. „Přelož papír a polož si ho jako knihu, která se bude otvírat k oknu a namaluj postavu.“ (obrázek č. 14) Začala od spodu, zeleným kopcem, vpravo dole domečkem („Dneska tu bude domeček.“). Na kopečku stojí postava, kterou začala malovat od bot (modré barvy – stejně, jako panáčka z plastelíny), červenou barvou nohy, jako tyčky, které již i vybarvila, spodek těla: „To je bunda.“, též červenou barvou („Má ráda červenou barvu.“, řekla k tomu Helenka a ukazovala mi svoje oblíbené červené kalhoty), paže a oranžovou barvou pečlivě malovala ruce, zkoumajíce při tom svoji levou ruku, aby měla správně prsty. Na levé ruce nakreslila „náramek“, slovně to upřesnila, abych si nemyslela, že je to okraj bundy. Dále oranžovou barvou krk, kruh hlavy, obličej, modrou barvou oči a hnědou vlasy. Vybarvila obličej oranžovou barvou, červenou bundu, zelenou barvou (třemi odstíny) trávu, jako tři kopečky, domeček, okénko a spoustu detailů na trávě (kytičky, trsy trávy, žížaly, mravence – po dvojicích: „Jdou k sobě, mají se rádi.“) Poté modrou barvou mráčky a na obloze siluetu ptáků. „Co je to za ptáky?“ „To jsou vlaštovky, hledají si hnízda.“

Po obrácení papíru začala pracovat na druhé straně. Stále chtěla papír otočit, aby se trefila na stejné místo a po rozležení, aby obrázek seděl. Nedovolila jsem jí to. Když na závěr papír rozložila, smály jsme se, protože domeček úplně neseděl k sobě, byl posunutý. Na druhém obrázku ho namalovala na trávě, kdežto na prvním hned od dolního okraje papíru. Na druhé straně namalovala domečku také dveře a komín, z kterého se kouří.

Zhodnocení:

Na obrázku je mnoho detailů. Postavy pravou rukou mávají. Nakonec jsou to sestry, které se nehádají a mávají rodičům, kteří odjíždějí. Nejdříve mávala první postava jen mamince, která se reálně právě chystala odjet na poštu. „Na co myslí ta postava?“ „Aby se vrátila (mamka) zpátky.“

Když srovnám obrázek ze třetího setkání a dnešní, ze čtrnáctého setkání, připadá mi projev reálnější, jako by Helenka byla více tady. Barvy jsou veselejší, postavy mají otevřené oči, na minulém obrázku je mají zavřené, i když se usmívají. V dnešním ztvárnění je mnoho detailů, jsou tam „dvojice“, které míří k sobě. Helenka prochází obdobím puberty, kdy se začíná projevovat zájem o druhé pohlaví. Je to nyní její aktuální téma.

2.5 Hypotézy, očekávání a jejich rozbor

Hypotézou práce s Helenkou bylo zlepšení samostatnosti, soustředění, zručnosti a sebepřijetí.

Cílem setkávání s Helenkou bylo nejprve navázání důvěry mezi mnou a dívkou.

Později jsem se zaměřila na sebepoznání, rozvoj zručnosti, posílení koncentrace a paměti.

Z jednotlivých setkání a práce s dívkou jsem si ověřila, že u dítěte, jehož intelektové schopnosti se pohybují v pásmu lehké mentální retardace, je nejdůležitější pro tohoto klienta soustředěná pozornost, kterou terapeut dítěti věnuje. Též její pocit, že se mnou se nemusí učit do školy a plnit domácí povinnosti. Helenka se na naše setkávání těšila, pracovala ochotně a pečlivě. Během doby se zlepšovala její soustředěnou na danou práci, čím dál méně odbíhala od tématu. Začala být otevřenější.

S Helenkou budu pracovat i nadále. Jsme domluvené, že se budeme setkávat do konce tohoto školního roku a podle dohody i následující školní rok.

Maminka udává zlepšení chování při vypracovávání domácích úkolů, též se objevují chvíle, kdy se Helenka zahloubá sama do sebe a nevyžaduje tolik pozornosti ze strany matky, nenaléhá na ní svým nátlakovým mluvením pro mluvení. Při práci na zahrádce, kdy Helenka plela svůj záhonek a matka ostatní záhony, byla dcerka úplně zticha a ponořená do sebe. V minulosti by Helenka neustále mluvila a vyžadovala odezvu.

Hypotézy a očekávání výsledků arteterapeutického setkávání s Helenkou se splnily. U dítěte s lehkou mentální retardací je důležitá důslednost, činnosti zaměřené na rozvoj sebeobsluhy, samostatnosti, zručnosti, paměti a představivosti. Budu v práci pokračovat a plánuji využít další škálu arteterapeutických technik s tímto zaměřením. Ještě chci více využít haptických prací s plastelínou, keramickou hlinou a modelovací hmotou vyrobenou z mouky, na které z časových důvodů došlo jen v omezené míře. I když si uvědomuji, že v tomto případě není ani tak důležitý materiál, jako spíše čas a pozornost, který s dívkou strávím a věnuji jí. Navíc Helenka ve škole navštěvuje keramický kroužek, kam chodí ráda, a některé výrobky mi ukazuje. Jako vánoční dárek mi jeden výrobek darovala, slepičku jako mističku, velmi vyvedená práce.

Závěr

Cílem absolventské práce bylo zpřístupnit svět potřeb a prožívání dítěte v pěstounské péči, jehož intelekt se pohybuje v pásmu lehké mentální retardace. V teoretické části jsem shrnula základní poznatky z oblasti náhradní rodinné péče, problematiky pěstounské péče a rodiny jako takové. Další kapitolou jsem se věnovala základním poznatkům z oblasti lehké mentální retardace.

V praktické části jsem se věnovala jednotlivým setkáním s klientkou, jejich popisu a zhodnocení. Setkávání byla oboustranně příjemná, vládla tvořivá atmosféra. Dívka se na setkání těšila a pracovala ochotně. Celkem proběhlo čtrnáct setkání v průběhu sedmi měsíců. Během této doby jsem měla možnost pozorovat postupné zlepšování koncentrace dívky při práci i rozhovorech. Zlepšení potvrdila i matka-pěstounka, se kterou jsem jednotlivá setkání konzultovala.

Práce s mojí klientkou je pro mne velkým obohacením a zdrojem zkušeností. Ověřila jsem si, jak je soustředěná pozornost, naslouchání a čas, který věnujeme dětem, dospělým, sobě navzájem, nesmírně důležitý pro zdravé vnímání života a sebe sama člověka každého, nejen s postižením. Každý má v sobě potřebu být přijímán svými nejbližšími, svým okolím, pokud tato základní potřeba není naplněna, začínají se projevovat nějaké zdravotní, psychické problémy, v podstatě jsou voláním o pomoc.

Jsem ráda, že jsem dostala příležitost proniknout do léčebných možností pomocí uměleckých terapií, a těším se na další prohlubování těchto znalostí a zkušeností.

Resumé

Absolventská práce se věnuje tématu využití arteterapie při práci s dětským klientem v pěstounské péči, jehož intelektové schopnosti se pohybují stabilně v pásmu lehké mentální retardace při výrazné afektivní labilitě a nízké motivaci k jakékoli duševně náročnější činnosti. V teoretické části seznamuje se základy arteterapie, s historií i současnými podmínkami náhradní rodinné péče, rodiny jako takové a se základními poznatky z oblasti lehké mentální retardace. Praktická část se věnuje jednotlivým arteterapeutickým cvičením, jejich rozboru a zhodnocení. Cílem je přinést vhled do světa dětí a lidí, jejichž intelekt se pohybuje v pásmu lehké mentální retardace, přiblížit jejich potřeby a prožívání. Též poskytnout informace a přehled o problematice z oblasti náhradní rodinné péče.

Resümee

Das Thema der Abschlussarbeit widmet sich besonders der Ausnützung Artetherapie während der Arbeit mit dem Pflegekinderkunde, das in der Pflegeobhut aufwächst und dessen intellektuelle Fähigkeiten ständig in der Zone leichter Mentalretardation und expressiven affektiven Labilität beruhen und keinerlei Motivation zur irgend einer anspruchsvollen geistigen Tätigkeit haben. Theoretischer Teil der Arbeit macht uns bekannt mit den Grundlagen der Artetherapie, mit deren Geschichte und auch mit den gegenwärtigen Bedingungen der Ersatzfamilienpflege, Familie wie sie ist und mit den Grundkenntnissen über die leichte Mentalretardation. Der praktische Teil widmet sich den einzelnen artetherapeutischen Übungen, deren Analyse und Auswertung. Das Ziel ist den Durchblick an die Welt der Kinder und Erwachsenen, deren Intellekt in der Zone der leichten Mentalretardation beruht, an deren Bräuche und Erlebnisse näher zu bringen. Die Arbeit bringt auch Information und Übersicht über Problematik der Ersatzfamilienobhut.

Seznam obrázků

Obrázek 1: „Namaluj dům, jak nejlépe umíš.“

Obrázek 2a: „Začarovaná rodina.“

Obrázek 2b: „Barvový test.“

Obrázek 3: „Kresba postavy a jejího kamaráda.“

Obrázek 4a: „Kresba stromu.“

Obrázek 4b: „Namaluj člověka, jak trhá jablko ze stromu.“

Obrázek 5: „Rodina na výletě.“

Obrázek 6a: „Nejhezčí zážitek z Vánoc.“

Obrázek 6b: „Nejhorší zážitek z Vánoc.“

Obrázek 7a: „Pověš prádlo na šňůru.“

Obrázek 7b: „Vyplň police ve spižárně tím, co tam patří.“

Obrázek 8: „Nakresli do kruhu to, co tě baví, co máš ráda.“

Obrázek 9: „Kresba svého jména, přezdívky.“

Obrázek 10: „Malba temperou na téma „Únor“.“

Obrázek 11: Vodovkami: „Místo, kde bych právě teď chtěla být.“

Obrázek 12: „Z plastelíny vymodeluj postavu.“

Obrázek 13: „Jak se cítíš právě teď.“

Obrázek 14: „Postava a její kamarád/ka.“ (podruhé pro srovnání)

Seznam literatury

- Vágnerová, M.: Psychopatologie pro pomáhající profese, Praha: Portál, 2009
- Vágnerová, M.: Psychodiagnostika dětí a dospívajících, Praha: Portál, 2009
- Šicková-Fabrice, J.: Základy arteterapie, Praha: Portál, 2008
- Liebmann, M.: Skupinová arteterapie, Praha: Portál, 2010
- Rubinová, J. A.: Přístupy v arteterapii, Praha: Triton, 2008
- Davido, R.: Kresba jako nástroj poznání dítěte, Praha: Portál, 2008
- Beníčková, M.: Muzikoterapie a specifické poruchy učení, Praha: Grada, 2011
- Potměšilová, P., Sobková, P.: Arteterapie a artefietika, Olomouc: Universita Palackého, 2012
- Culley, S., Bond, T.: Integrativní přístup v poradenství a psychoterapii, Praha: Portál, 2008
- Šnýdrová, I.: Psychodiagnostika, Praha: Grada, 2008
- Blatný, M. a kol.: Psychologie osobnosti, Praha: Grada, 2010
- Campbell, R.: Potřebuji tvou lásku, Praha: Návrat, 1992
- Sobotková, I.: Psychologie rodiny, Praha: Portál, 2001
- Sobotková, I.: Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost, Praha: MPSV ČR, 2003
- Koluchová, J.: Psychický vývoj dětí v pěstounské péči, Praha: Academia, 1992
- Gabriel, Z., Novák, Z.: Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, Praha: Grada, 2008
- Prošková, D.: Štěstí, neštěstí, láska, pěstounství, Praha: NLN, 2012
- Matějček, Z.: Rodiče a děti, Praha: Avicenum, 1989
- Matějček, Z.: O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Praha: Portál, 1994
- Matějček, Z., Koluchová, J., Bubleová, V., Kovařík, J., Benešová, L.: Osvojení a pěstounská péče, Praha: Portál, 2002
- Soukupová, H.: Prožívat několik životů, České Budějovice: Společnost Otevřená rodina, 2008
- Haasová, I.: Ostatní děti smějí všechno, Praha: Portál, 1991
- Kopřiva, K.: Lidský vztah jako součást profese, Praha: Portál, 1997
- Hájek, K.: Práce s emocemi pro pomáhající profese, Praha: Portál, 2012
- Ruiz, M.: Láska, vztahy a přátelství, Praha: Pragma, 1999
- Westphalová, B.: A nikdo ho nechtěl, Praha: Vyšehrad, 1983
- Carter, F.: Škola Malého stromu, Praha: Kalich, 2000
- Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči v Olomouci, Praha: MPSV 1999
- Časopis: Náhradní rodinná péče, ročník 2000 až 2004
- Průvodce pro zájemce o náhradní rodinnou péči, Krajský úřad Ostrava, 2011

Internetové zdroje

http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C4%9Bstounsk%C3%A1_p%C3%A9%C4%8De

<http://www.adopce.com/pestounska-pece/zakladni-pojmy/>

http://www.nahradnirodina.cz/informace_o_nahradni_rodinne_peci

<http://www.pestounskerodiny.cz/pestounska-pece.html>

http://www.adopce.com/_files/adopce-9184e9f7abfa696893b32f6796843262/stredisko-nahradni-rodinne-pece-desatero-pro-nahradni-rodice.pdf

http://www.mpsv.cz/files/clanky/14866/davky_2013.pdf

<http://www.sos-vesnicky.cz/nase-cinnost/sos-detske-vesnicky/>

<http://www.podnikatel.cz/zakony/zakon-o-socialne-pravni-ochrane-deti/f4822323/>

Obrázek 1

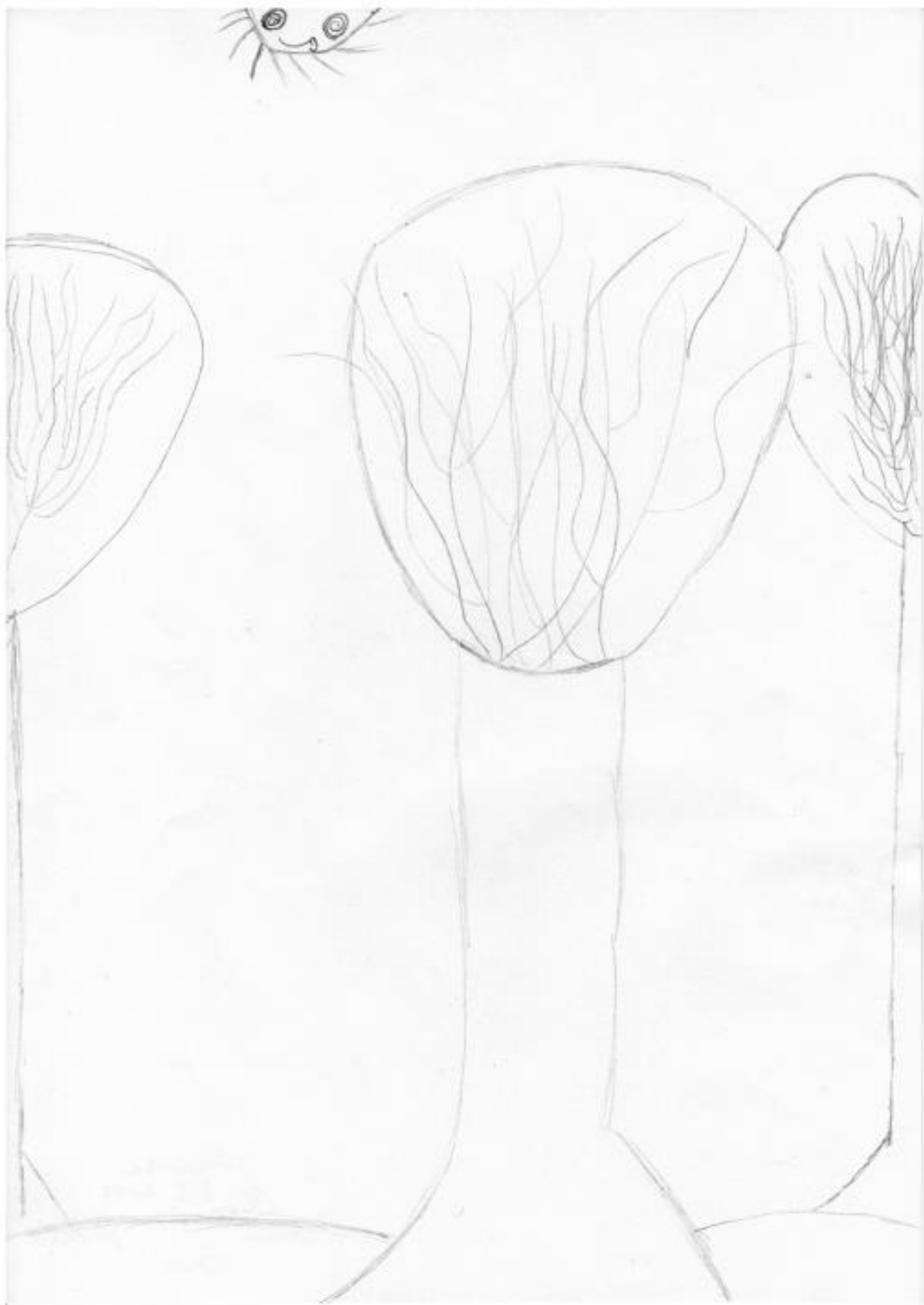
Obrázek 2a

Obrázek 2b

Obrázek 3

Obrázek 4a

Obrázek 4b

Obrázek 5

Obrázek 6a

Obrázek 6b

Obrázek 7a

Obrázek 7b

Obrázek 9

Obrázek 10

Obázek 11

Obrázek 12

Obrázek 13

Obrázek 14